

צבא הגנה ליטבע
מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם

מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם

החברה להגנת הטבע
שוזמרים, מחנכים, אוהבים

קרן הדוכיפת
ועד הפקידים למנוח

רשות
הטבע
והגנים

חיילים סוקרים ערכי טבע בשטח האימונים של
בסיס אימונים פיקודי לכיש, צילום: יובל דקס

צבא הגנה לטבע
מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם

מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם

כתיבה: נעה רגב, צליל לבין
עריכה לשונית: דניאלה רפאלי
עריכה: הדר ויצמן, גיא סלעי

הרמטכ"ל, רב־אלוף גדי איזנקוט, משחרר את חיוויאי הנחשים במסגרת ביקור פורום מטכ"ל בבא"פ לכיש. צילום: דובר צה"ל

דבר הרמטכ"ל

זאב. צילום: דורון ניסים

יסודותיה של מדינת ישראל הונחו על ידי דור בוני הארץ, שפעלו להגשמת החזון ולמילוי המשימה - הקמת מדינה מתקדמת, משגשגת ובטוחה. למען המשימה הזאת הם אחזו ביד אחת בחרב, הפגינו נחישות והבטיחו את הביטחון, ובידם השנייה נשאו מגל ופיתחו את הארץ. גם היום, בשנת 2017, אנו ממשיכים במשימתם של ראשוני היישוב - משימה לאומית החוצה שנים ודורות - להיות כוח מגן למדינה, לאזרחיה ולתושביה, ולצד זה להירתם מתוך תחושת שליחות לשמירה

על הארץ ועל הטבע שבה.

זוהי השנה הרביעית למיזם "צבא ההגנה לטבע", שבמסגרתו נרתמות יחידות צה"ל למיזמים סביבתיים מהר החרמון ועד הערבה. לאורך השנים הורחב בהדרגה המיזם וכיום הוא כולל 39 מיזמים שתכליתם שימור מינים בסיכון ובתי גידול, תכנון בראיית הטבע, אימוץ אתרים והעלאת המודעות הציבורית.

כמשרתים בצה"ל הממלאים את משימותיהם לאור ערכי אהבת הארץ והדאגה לשלומה, מצופה מכם להוביל את השמירה על הנוף ועל הסביבה בישראל ולהיות דוגמה ומופת לאזרחים ולתושבים הנושאים אליכם את עיניהם. על המפקדים מוטלת האחריות לחנך למעורבות סביבתית ולעודדה כחלק מרוח המפקד.

נוסיף להתגייס להגנה על הארץ ועל מרחביה ולפעול למען הסביבה בעוד אנו פועלים למימוש ייעודנו ומשימתנו העיקרית - להגן על המדינה, להבטיח את קיומה ואם נידרש לכך - להכריע מלחמה.

עלו והצליחו בעשייתכם!

רב-אלוף גדי איזנקוט
ראש המטה הכללי

אייר השע"ז
מאי 2017

דבר המיזם

מיזם "צבא הגנה לטבע" - מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם" נכנס לשנת פעילותו הרביעית. ניכר כי המיזם בהחלט הצליח לחדור לתודעה בצה"ל. הראיה לכך - שלושים ותשע יחידות מכל זרועות הצבא שותפות במיזם, וכן יחידות רבות נוספות פועלות במסגרתו ותומכות בעשייה. כל זאת תוך הובלה וגיבוי של מערך הפיקוד הבכיר בצה"ל.

בשנת 2016 התמנה ראש אט"ל, האלוף אהרון חליוה, להוביל את המיזם. התוכנית הגדירה, בין היתר, יעד שעל פיו עד שנת 2020 ישתתפו במיזם "צבא הגנה לטבע" - מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם", כחמישים מיזמים סביבתיים בהובלת מפקדי צה"ל.

בנוסף, גובש חזון המיזם:

מפקדי צה"ל יובילו שיפור במציאות הסביבתית הקיימת בשטחי הפעילות של היחידות השונות, על ידי שמירה על ערכי טבע, נוף ומורשת. השמירה על ערכים אלו תוטמע בפעילות השוטפת, בתהליכי התכנון והתכנית החינוכית לחיילים ומפקדים.

כיום ניתן לאפיין ולמנות חמישה ערוצי פעילות של המיזם:

- **מינים בסיכון** - הבסיסים ושטחי האש מהווים לא פעם מקלט עבור מינים אלו.
- **בתי גידול בסיכון** - השטח המוקצה לצורכי ביטחון בישראל הוא מעל 50% משטחי המדינה, לא פעם מהווים אזורי האימונים והבסיסים מקלט מוגן עבור השטחים הפתוחים.
- **תכנון מקיים שמירת טבע** - ניהול נכון הוא המפתח למימוש שמירת הטבע.
- **אימוץ אתר טבע או מורשת לשימור או יצירת אתר טבע** - לשם חיזוק המערכת האקולוגית.
- **חינוך והעלאת מודעות במעגלים רחבים** - צה"ל, ככור ההיתוך של החברה הישראלית, נושא על כתפיו אחריות חינוכית משמעותית וכבדת משקל. אחריות זו באה לידי ביטוי בתפיסה החיילית של "המפקד המחנך".

עם התרחבות המיזם "צבא הגנה לטבע" - מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם" ופריסת המיזמים השונים, חווה חייל המתגייס לצה"ל את העשייה הסביבתית במסגרת המיזם בכל שלבי השירות הסדיר - מהטירונות, דרך הפעילות השוטפת והאימונים עד לפיקוד בגזרות ובזרועות השונות.

בסיס הפעולה של המיזם ואחת מחוזקותיו המשמעותיות הוא השותפות בין צה"ל לגופי שמירת הטבע והמורשת השונים, החברה להגנת הטבע ורשות הטבע והגנים. לצד זאת, מתקיימים שיתופי פעולה רבים נוספים עם משרד הביטחון, רשות העתיקות, קק"ל, המועצה לשימור אתרים ועוד. כולם מגויסים יחד אל מול מטרת המיזם. שיתוף פעולה זה מניב תוצאות מרשימות.

בשנה שחלפה התקיימה גם פעילות בין-לאומית ענפה, עיקרה בשיתוף פעולה מול ממלכת ירדן, ולצידה התקיימה פעילות לקידום שיתופי פעולה עם האמריקאים והשווייצרים. כמו כן הוצג המיזם בכמה כנסים של זרועות ביטחון בין-לאומיות.

לסיום, ברצוני להודות לכל האנשים עוסקים במלאכת המיזם ופועלים מכל הלב להצלחתו. קצרה ידינו מלהזכיר את כולם. תודה.

בהצלחה לכולנו,

גיא סלעי בשם הנהלת המיזם

תא"ל מישל ינקו, קצין הטכנולוגיה והאחזקה הראשי, צה"ל

פרופ' יוסי לשם, צה"ל"ט, מנהל שותף, החברה להגנת הטבע

תא"ל (מיל') אסף אגמון, צה"ל"ט, מנהל שותף

תא"ל (מיל') ברוך שפיגל, צה"ל"ט, מנהל שותף

מר' חיליק אברג'יל, סמנכ"ל חינוך והדרכה, החברה להגנת הטבע

מר ניר פפאי, סמנכ"ל שמירת טבע, החברה להגנת הטבע

גב' רעיה שורקי, מנהלת חטיבת קהל וקהילה, רשות הטבע והגנים

פריסת הפרוייקטים

העלאת מודעות במעגלים רחבים

- 1 אגד אחזקה צפון, מטא"מ בית הלל
- 2 מחו"ה אלון - מרכז חינוך והשכלה
- 3 גלי צה"ל
- 4 בסיס כליאה 394
- 5 מקאס"ר -70 ביה"ס לגששים
- 6 קריית ההדרכה
- 7 ביסלמ"ח 828 - מחנה צור

אימוץ אתר

- 1 עוצבת הגליל (אוגדה 91)
- 2 שטח 100, גדס"ר גולני
- 3 מחנה שרגא - בסיס חטיבת גולני
- 4 מרת"ח נמרה
- 5 חטמ"ר שומרון
- 6 יחידת דובדבן
- 7 בא"ח 35, מחנה איתן
- 8 אוגדת עזה
- 9 ביסל"ק, מחנה סירים

תכנון מקיים שמירת טבע

- 1 עוצבת הבשן
- 2 יב"א - הר מירון
- 3 ילת"ם (יחידה למשימות תת מימיות)
- 4 מרכז ההובלה, אט"ל
- 5 לוט"ר (אדם)
- 6 בא"פ לכיש
- 7 חטמ"ר שגיא

שימור בתי גידול

- 1 חטיבת החרמון
- 2 בסיס פלמחים
- 3 מרת"ח שורק
- 4 בט"ר ניצנים
- 5 חצרים
- 6 בא"ח הנדסה קרבית (בהל"צ)
- 7 זירת ים סוף

שימור מינים בסיכון

- 1 בסיס טירונות חוות השומר
- 2 חטיבת הבקעה
- 3 מחנה רבין - "הקריה"
- 4 חטיבה 5 (נחשונים)
- 5 חיל האיסוף הקרבי ומערך הגנת הגבולות- 636 (תצפיתניות)
- 6 חיל הים, פלגה 916
- 7 אטנא"מ 653 / פלוגה 8644 (צאלים)
- 8 בית הספר לתותחנות שדה, מחנה שבטה

חזון המיזם

”מפקדי צה”ל יובילו לשיפור במציאות הסביבתית בשטחי פעילותם על ידי שמירה על ערכי טבע, נוף ומורשת.

השמירה על ערכים אלו תוטמע בפעילות השוטפת, בתהליכי התכנון ובתכנית החינוכית לחיילים ולמפקדים.

צילום: רעי סגלי

חברי ועדת השיפוט למיזמים לשנת 2017

אלוף אהרון חליוה

ראש אגף הטכנולוגיה והלוגיסטיקה, יו"ר ועדת השיפוט. מפקד על אגף הטכנולוגיה והלוגיסטיקה והמערך הלוגיסטי מיולי 2016. קודם לכן שירת כראש חטיבת המבצעים במטה הכללי, מפקד עוצבת האש בפיקוד המרכז, מפקד חטיבת הצנחנים, מפקד בית הספר לקצינים, בהכשרתו קצין חי"ר. הוביל את המיזם בשנה האחרונה.

תא"ל (מיל') ברוך שפיגל

שירת כשלושים שנה בצה"ל בתפקיד פיקודי ומטה שונים. כיום, תא"ל (מיל') שפיגל הוא הבעלים של חברה לייעוץ אסטרטגי ומעורב בפעילויות חוצות גבולות בעיקר בתחומי הסביבה, התשתיות, הכלכלה והביטחון.

תא"ל (מיל') אסף אגמון

ממלא תפקידים מבצעיים במילואים במשך 18 שנים לאחר 31 שנות שירות סדיר. פיקד על 2 טייסות ו-2 בסיסים בצה"א. עסק בעיקר במבצעים כולל המבצעים המיוחדים להעלאת יהודי אתיופיה דרך מדבריות סודן ומבצע "שלמה". כיהן כראש מכון פישר למחקר אסטרטגי אוויר וחלל במשך עשור.

פרופ' יוסי לשם

איש סגל במחלקה לזואולוגיה בפקולטה למדעי החיים באוניברסיטת תל אביב. מזכיר "קרן הדוכיפת" של החברה להגנת הטבע ומנהל המרכז הבינלאומי לחקר נדידת הציפורים בלטרון. היה בעבר מנכ"ל החברה להגנת הטבע. מוביל זה שלושים שנה מחקר משותף עם חיל האוויר לצמצום תאונות מציפורים נודדות.

ניר פפאי

סמנכ"ל שמירת טבע וסביבה בחברה להגנת הטבע. בעל תואר שני במדיניות ציבורית מאוניברסיטת ת"א ותואר שני בתכנון עיר ואזור ומדיניות סביבה מהאוניברסיטה העברית בירושלים. מנהל משנת 2007 את האגף לשמירת טבע וסביבה הפועל להשפיע על המדיניות הסביבתית בארץ במגוון כלים, בהם: כללים ציבוריים, תכנוניים ומשפטיים. קודם לכן הוביל את קמפיין החופים, פתיחת שביל סובב כנרת והמאבק בכלובי הדגים באילת.

יעקב שהרבי

כיהן עד לאחרונה כסמנכ"ל ומנהל אגף החינוך בחברה להגנת הטבע. החל את מסעו בחברה להגנת הטבע בתיכון כחניך בחוגי הנוער בבית ספר שדה ומאז התקדם במגוון תפקידים שונים במחלקת חינוך של החברה עד לתפקידו כסמנכ"ל. בעל תואר ראשון בביולוגיה וגיאוגרפיה פיזית ותואר שני באקולוגיה, מהאוניברסיטה העברית. בוגר תכנית תהודה למנהיגות חברתית של בית המדרש קולות ובוגר קורס לניהול עסקי בכיר באוניברסיטת חיפה.

כוס החורבות. צילום:רעי סגלי

דרור ברשד

ארכיאולוג ברשות העתיקות מאז הקמתה בשנת 1989. בתפקידי פיקוח וניהול במגוון אזורי פיקוח. משנת 2001 ועד יולי 2016 ארכיאולוג מרחב צפון. מיולי 2016 ראש מינהל

הנחלה ברשות העתיקות.

פרופ' אביטל גזית

פרופ' (גמלאי) לאקולוגיה וסביבה במחלקה לזואולוגיה, באוניברסיטת תל-אביב. מחקריו ופעילותו האקדמית עוסקים בבחינה של הגורמים הפוגעים במקווי המים,

הדרכים למניעתם, שמירת טבע והדרכים לשיקום אקולוגי של מקווי מים, בכלל זה, נחלים, הכנרת ובריכות חורף. זכה בפרס המשרד להגנת הסביבה במעמד נשיא המדינה על תרומתו לשמירה ושיקום הסביבה בישראל. כיום ראש התוכנית המחקרית לתואר שני בבית ספר ללימודי סביבה, ע"ש פורטר.

רעיה שורקי

מנהלת חטיבת קהל וקהילה ברשות הטבע והגנים. עובדת 25 שנים בארגון בתפקידי שטח ומטה.

רשות הטבע והגנים רואה חשיבות אסטרטגית עליונה בשיתוף פעולה עם צה"ל מתוך הכרה במשמעות פעולותיו בשטחים הפתוחים ובשטחי האימונים על שמורות הטבע והגנים, ערכי הטבע, הנוף והמורשת של מדינת ישראל.

אלוף (מיל') יצחק איתן

האלוף יצחק איתן שרת בצה"ל שנים רבות בהן ביצע שורה של תפקידי פיקוד בכירים, בהם מפקד חטיבה סדירה, מפקד בית הספר לקצינים ומפקד אוגדה באזור חבל עזה ובאיזור יהודה והשומרון. בתפקידו האחרון בצבא שימש כאלוף פיקוד המרכז. בשנים האחרונות שימש יצחק איתן כיו"ר האגודה למען החייל וכמנכ"ל של חברה תעשייתית במגזר הפרטי. בעת הזאת פועל

יצחק איתן במגזר הפרטי כיועץ לחברות בתחום הניהול והארגון, הוא בעל משק חקלאי במושב ומגדל זיתים ובננות.

יצחק איתן הינו בעל תואר ראשון בכלכלה ומינהל עסקים, בוגר המכללה לביטחון לאומי באנגליה ובוגר קורס לניהול מתקדם באוניברסיטת הרווארד בארה"ב.

דר' תא"ל (מיל') אריאל היימן

מנכ"ל מכון דוידסון לחינוך מדעי שליד מכון ויצמן למדע. אריאל הוא גאולוג, עסק במחקר במכון הגאולוגי ומרצה במכון למדעי כדור הארץ באוניברסיטה העברית. בשנים 2002-2005 שירת כקצין המילואים הראשי הראשון בצה"ל. במסגרת זו יזם והוביל את חוק המילואים, את יום ההוקרה למערך המילואים ועוד.

מיזם חטיבה 5
בזים בארגז קינון | 15
צילום: אמיר עזר

מיזם מחנה רבין
סיס בכף היד | 14
צילום: אמנון האן

מיזם חטיבת הבקעה, פיקוד מרכז
יזנוב קטן | 13
צילום: גיא סלעי

**מיזם בסיס טירונות חוות השומר,
חיל החינוך והנוער**
אירוס הביצות | 12
צילום: רעי סגלי

מיזם בית הספר לתותחנות שדה
קטה סנגלית | 19
צילום: דוב קלעי

**מיזם אטנא"ם 653 / פלוגה 8644
(צאלים) + פלוגה 793 (קציעות)**
אירוס הנגב | 18
צילום: דר' בועז שחם

מיזם פלגה 916 זרוע הים
צב ים | 17
צילום: גולן ריידר

**מיזם חיל האיסוף הקרבי ומערך הגנת
הגבולות - 636 גזרת איו"ש**
צבי ארץ ישראל | 16
צילום: דורון ניסים

שימור מינים בסיכון

ישראל היא ארץ קטנה בעלת מגוון נופי, אקלימי ואקולוגי עשיר במיוחד. תהליכי פיתוח מואצים הביאו לקצב הכחדה גדל והולך של מיני חיות בר וצומח בארץ, חלקם ייחודיים (אנדמיים) לישראל. הבסיסים ושטחי האש מהווים לא פעם מקלט עבור מינים אלו. רשימת מיני הצומח בסיכון בישראל כוללת 418 מינים שמהווים כ-17.5% מכל מיני צמחי הבר הגדלים בה, בהם 71 מינים בלבד מוגדרים מוגנים בחוק! שיתוף פעולה עם יחידות צה"ל במסגרת מיזם "צבא הגנה לטבע" הנו הזדמנות לשמור על מינים המוגדרים בסיכון, לבצע פעולות שייטיבו עם מינים אלו, להרחיב את הידע על האוכלוסיות השונות בשטחי צה"ל ולהביא להבנה כי שטחים אלו לא פעם חולקים את אזור הפעילות עם מיני בר בעלי חשיבות עולמית.

מיזם גן מקלט למינים נדירים בחוות השומר שם היחידה: בסיס טירונות חוות השומר, חיל החינוך והנוער

שם המפקד: סא"ל סמואל בומנדיל
מטרת המיזם: הקמת "גן מקלט" למינים נדירים, שאליו יועתקו צמחים מהסביבה הקרובה המצויים בסכנת הכחדה. חיילי היחידה יפעלו לתחזוקת האתר ולחינוך לשמירת הטבע.

תמונה ימנית: חיילי בט"ר
חוות השומר מטפלים
ושומרים על גן המקלט.
צילום: גיא סלעי

תמונה שמאלית: בקיית
יזרעאל, אחד מהמינים
שנשתלו בגן המקלט.
צילום: רעי סגלי

חיילי היחידה ומפקדיה נרתמו להצלחת מינים נדירים ו"אדומים" (בסכנת הכחדה) האופייניים לקרקעות הכבדות של הגליל. חיילי היחידה והמפקדים לקחו חלק בשיקום האתר הארכיאולוגי הסמוך, בהקמת "גן מקלט" וכיתת לימוד שדה מחומרים ממוחזרים, ובשילוט האתר בהסברים על חשיבות המיזם. כמו כן, זרעים רבים הועברו ונזרעו בבטחה בבסיס. היחידה הקדישה ימי פעילות ייעודיים לנושא במסגרת מחזורי ההכשרה, קיימה פעילות בשיתוף פרויקט "תגלית", וכיום **לוקחת חלק פעיל בתחזוקת האתר ובשימור המינים בסיכון.**

חוות השומר נמצאת בלב הגליל התחתון, בשטחה של חוות סג'רה שהוקמה בשנת 1900 כחוה חקלאית. לימים הפכה החווה לבסיס של ארגון בר גיורא, שממנו צמח ארגון "השומר". לחוות השומר יש חשיבות אקולוגית ממדרגה ראשונה, בזכות מיקומה באזור האדמות הכבדות של עמקי הגליל, אזור שנחשב עשיר במיוחד בצמחים נדירים. תנופת הפיתוח הפוקדת בשנים האחרונות את הגליל התחתון, כמו אזורים אחרים בארץ, מביאה לפגיעה בקרקעות הכבדות. קרקעות אלו מהוות בית גידול ייחודי והיעלמותן מביאה להכחדתם של מיני צמחים ובעלי חיים. **מטרתם של גני המקלט להוות מאגר גנטי המשמר מינים נדירים, ואשר מהווה מקור לרבייה ולהשבת זרעים ושתילים לטבע לצורך אישוש אוכלוסיות ושיקום בתי גידול.** בנוסף לחשיבותם האקולוגית, משמשים גני המקלט גם להסברה לקהל הרחב על מינים בסכנת הכחדה.

מיזם להגנה על עטלפי חרקים בבקעת הירדן

שם היחידה: חטיבת הבקעה, פיקוד מרכז

שם המפקד: אל"מ אופיר ליוויזוס
מטרת המיזם: שימור מינים נדירים של עטלפי חרקים במוצבים הנטושים בבקעת הירדן והגנה עליהם.

תמונה ימנית: חיילות הבקעה מתאימות את המוצב הנטוש למשכן עטלפים. צילום: יובל דקס

תמונה שמאלית: ליל, אחד ממני העטלפים המצויים בסיכון שמצאו את ביתם במוצבים. צילום: דר' ערן ליון

לשם הגנה על העטלפים הותאמו יותר מעשרים מן המוצבים למשתכנים החדשים - התקרות וקירות המבנים החלקים כוסו במשטחים מחוספסים מסוגים שונים כדי לאפשר לעטלפים להיצמד אליהם. באחד מהם אף הוצבה מצלמה במעגל סגור והיא מאפשרת מעקב אחר מצבם של עטלפי החרקים באזור. המעקב מגלה כי אכן יש התאוששות מרשימה של אוכלוסיות העטלפים: במוצבים הנטושים מתגוררים 12 מיני עטלפים מתוכם 10 בסכנת הכחדה.

בקעת הירדן משתרעת מבקעת בית שאן בצפון ועד לצפון ים המלח בדרום ומהווה חלק מהשבר הסורי-אפריקאי. בשל ייחודה הטופוגרפי והאקלימי מהווה בקעת הירדן בית גידול ייחודי למינים רבים, ביניהם כ-27 מיני עטלפים. **מ-1948 ועד 1967 הייתה הבקעה תחת שלטון ירדן. במלחמת ששת הימים נכבשה הבקעה על ידי ישראל והוקמו בה יישובים חקלאיים ועשרות מוצבים צבאיים. אחרי הסכם השלום עם ירדן ב-1994 ננטשו מוצבים אלו.** פגיעה במקומות המחיה והלינה של עטלפי החרקים. עטלפי חרקים הם יונקים זעירים, אורכם סנטימטרים בודדים ומשקלם עד 30 גר', הם חיים במערות וניזונים מחרקים ובכך מסייעים להדברה הביולוגית בשטחים החקלאיים ובכלל. רועי צאן המאכלסים את המערות הטבעיות ופיתוח היישובים פוגעים בבתי הגידול של העטלפים ודוחקים אותם ממקומות המחיה הטבעיים שלהם. **מחקרים מראים שעטלפי חרקים רבים גילו את המוצבים הנטושים שבבקעה והפכו אותם לבתיהם.**

מיזם לשיקום אוכלוסיית סיסים החומות במתחם הקריה ושרונה שם היחידה: מחנה רבין

שם המפקד: אל"מ יגאל בן עמי
מטרת המיזם: שיקום אוכלוסיית סיסים החומות במתחם הקריה ובגני שרונה באמצעות תכנית חינוכית והתקנת תאי קינון ייעודיים במבנים מתאימים.

התקנת תיבות קינון ייחודיות שנבנו מארגני תחמושת שיוצרו במיזם במרת"ח נמרה. התיבות הוצבו במבנים לשימור שבתחומי היחידה. בוצעה גם פעילות חינוכית ענפה, ושיאה היה באירוע במעמד פורום מטכ"ל שבו שוחררו גוזלי סיסים לטבע לאחר שטופלו בבית החולים לחיות בר. באירוע נשא הרמטכ"ל דברים ואמר: "העובדה שאנחנו עוצרים לרגע לתת לטבע בחזרה, הופכת אותנו לצבא טוב יותר".

תמונה ימנית: סיס בתעופה של 120 קמ"ש!
צילום: טומי מקון- עמותת ידידי הסיסים

תמונה שמאלית: אחד מהמבנים לשימור מהמושבה שרונה, הנמצאים בתחומי הקריה עליו הותקנו, בסיוע חברת חשמל, ארגני קינון לסיסים.
צילום: גיא סלעי

ישראל נמצאת בנקודת החיבור שבין שלוש יבשות: אירופה בצפון, אסיה במזרח ואפריקה בדרום, על השבר הסורי-אפריקאי. מיקומה המיוחד הופך אותה לגשר יבשתי חשוב לנדידת עופות. **בחודשי החורף הקרים נודדים העופות דרומה, וחוזרים צפונה עת מגיעים חודשי הקיץ החמים.** מחקרים מראים, כי מרבית העופות הנודדים נעים לאורך מישור החוף. ישנם עופות החולפים בארצנו ואחרים עוצרים ומקננים אצלנו. סיסים החומות הן ציפורים קטנות, החיות בלהקות וניזונות מחרקים. פירוש השם המדעי הוא "חסר רגל", שם המרמז על כך שאת מרבית חייהן הן מבלות בתעופה. סיסים החומות **מקננות אצלנו באביב, לרוב בערים, בסדקים או מתחת לכרכוב הגג.** היות והן אינן משתמשות ברגליהן לצורך תאוצה, **פתח הקן צריך לאפשר לסיס "ליפול" ממנו כשלושה מטרים ולצבור מהירות ותנופה. שיטות הבנייה המודרניות החלקות והאטומות הביאו אסון על הציפורים, משום שהן אינן יכולות לקנן בבניינים החדשים.**

מיזם לשמירת העופות הדורסים במרחב נחשונים שם היחידה: חטיבה 5

שם המפקד: אל"מ אבי רוזנפלד

מטרת המיזם: הגדלת מספר אתרי הקינון של העופות הדורסים במרחב היחידה, תוך חינוך חיילי היחידה ומפקדיה למודעות ולעשייה למען שמירה על הטבע במרחב היחידה ובכלל.

יצירת מקומות קינון לבז האדום על ידי חיילי היחידה.

בנוסף, בהדרכתם של אנשי מקצוע מתקיימים סיורים, תצפיות ופעילויות טיבוע של עופות דורסים. כמו כן, הוקמו בריכות שתייה לציפורים במרחב היחידה לטובת שיפור המציאות הסביבתית באזור.

תמונה ימנית: חיילי המט"א 304
בונים ארגזי קינון לבזים שהוצבו
במרחבי היחידה. צילום: יובל דקס

תמונה שמאלית: בז אדום.
צילום: אמיר בן דב

מחנה נחשונים, היושב בגבולות המסדרון האקולוגי של שיפולי השומרון, מאופיין בנוף טרשי, הנשלט על ידי צמחיית בתה ים תיכונית (סירה קוצנית ועשבונים). בעבר כיסתה הבתה שטחים נרחבים, אך אלו הלכו והצטמצמו עם השנים בשל פעילויות חציבה, בנייה וייעור. **שטח האש שסביב הבסיס השאיר שטח נרחב כמעט ללא פגע, המאפשר לבעלי חיים כמו צבאים, שועלים ועופות דורסים להמשיך ולהתקיים.** בין העופות הדורסים שנצפו באזור מצוי גם הבז האדום. הבז האדום, נחשב לאחד העופות החברותיים ביותר, חי וצד בלהקות ומתכנס במושבות קינון לדגירה משותפת. לרוב מצויות מושבות הקינון במישורי עשב פתוחים ורחבים, שבהם צד הבז את מזונו. התמעטות שטחים אלו עקב פעילות האדם מסכנת את המשך קיומו.

מיזם זווית אחרת לטבע - תצפיתניות שומרות טבע* שם היחידה: חיל האיסוף הקרבי ומערך הגנת הגבולות - 636 גזרת איו"ש

שם המפקד: תא"ל מרדכי כהנא
מטרת המיזם: סיוע במאמצים לשמירת הטבע וההגנה על חיות
הבר בישראל על ידי תיעוד ומסירת מידע לרשות הטבע והגנים
על אודות בעלי חיים המזוהים במערכות התצפית של צה"ל.

תמונה: צבוע מפוספס,
אחד ממיני א"י
הנדירים, עליהם ידווחו
התצפיתניות.
צילום: דורון ניסים

תצפיות צה"ל פרוסות לאורך כל
גבולותיה של מדינת ישראל ומופעלות
על ידי תצפיתניות 24/7, ובכך יוצרות
**פוטנציאל בלתי רגיל למעקב, לתיעוד
ולאיסוף מידע** בעזרת "עיניים רבות"
הסורקות את הטבע הישראלי. במציאות
שבה הטבע הישראלי סובל מאיומי ציד
בלתי חוקי, פציעות בעלי חיים הנזקקים
לטיפול, וכן לאור פוטנציאל תרומת
מערך התצפיתניות לתחום איסוף
המידע להיכרות טובה יותר עם הטבע
הישראלי בגזרה הרלוונטית, קיימת
חשיבות לחיזוק שיתופי הפעולה בין
התצפיתניות לרשות הטבע והגנים,
לשם שיפור המאמצים לשמירת הטבע,
התרעה מפני פגיעה וציד, וכן איסוף
מידע ודיווח בזמן אמת.

התצפיתניות תוכשרנה לעיסוק בתחומי הטבע
בכלל ולהתמקדות לערכי הטבע בגזרתן בפרט.
בסיום הכשרתן, ועם השתלבותן במערך
התצפיות השוטף, תתרומנה למאמצי שמירת
הטבע הישראלי על ידי היכרות בלתי אמצעית
עם הטבע והשטח, **תיעוד והקלטת מידע על
אודות הטבע הגזרתי.**

שם המפקד: סא"ל בוריס שוסטר
מטרת המיזם: צמצום השפעות סביבתיות כתוצאה מפעילות חיל הים במרחב, איסוף נתונים המאפשר דיוק בתכנון פעילות וללא פגיעה בצרכים המבצעיים של הזרוע.

מיזם צב השעה* שם היחידה: פלגה 916 זרוע הים (אשדוד)

הגדלת בסיס הידע כדי לאפשר תכנון פעילות באופן שימצער פגיעה בערכי טבע, תוך הפיכת המפקדים והחיילים לשגרירי הטבע על ידי איסוף בעלי חיים פגועים ודיווח על אירועי עבריינות או תופעות טבע. בנוסף, לשם השלמת התמונה יירתמו המפקדים והחיילים ממיזם הילת"מ לסקרי צומח וסייעו בתהליכי קבלת ההחלטות במיזם זה. כמו כן יתוחמו ויוגדרו אזורי קינון של צבי ים ואזורי אימונים ברורים וקבועים על פי תעודף. כלל החיילים ישתתפו בפעילויות הסברה.

תמונה ימנית: צבי ים חום. צילום: שרה אוהיון

תמונה שמאלית: ספינות חיל הים שוהות ימים ולילות במרחב הימי, בכך הם בחרו להיות "שגרירים של הטבע". צילום: גיא סלעי

ישראל היא אחת מ-22 המדינות השוכנות לחופי הים התיכון. התנאים הסביבתיים בישראל מאפשרים הזנה עבור צבים המתקיימים באזורנו דרך קבע, ורבייה - לצבים המגיעים לעתים ממרחקים של מאות קילומטרים להתרבות באזורנו. בנוסף, אזורנו מהווה מסדרון נדידה לצבי ים. לצד ערכים אלו, הסביבה הימית מהווה נתיב תחבורה וסחר, מקור מזון ואנרגיה (גז טבעי ונפט), פנאי ותיירות. **עם הגברת התלות בים, גובר האיום על בריאותה של הסביבה הימית, כתוצאה מניצול יתר של מיני חי וצומח, זיהום הסביבה הימית, פלישת מינים זרים, תשתיות וכדומה. למרחב זה מתווספת גם הפעילות הימית של צה"ל במסגרת חיל הים.**

חופי הדרום ייחודיים בשל מספר ההטלות הגדול ביותר בארץ של צב הים הירוק המצוי בסכנת הכחדה (בטווח זיקים-אשקלון), בנוסף, ניתן למצוא מגוון מינים בהם דגי קרקעית כדוגמת דקר המכמורת, רכיכות כגון חשופיות וסטרומובוס מקושט, חסרי חוליות שונים וסרטנים. ההשפעה הסביבתית של פעילותו של חיל הים במרחב לצורכי ביטחון המדינה היא בלתי נמנעת, אך שיתוף פעולה במסגרת מיזם צבא הגנה לטבע יאפשר דיוק בתכנון למזעור הפגיעה ולהתחשבות בטבע ככל הניתן, לצד הזדמנות להעמקת ההיכרות עם האזור באמצעות ביצוע סקרים משותפים ואיסוף נתונים.

מיזם מצילים את איריס הנגב + רחובות בנגב* שם היחידה: אטנא"ם 653/פלוגה 8644 (צאלים) + פלוגה 793 (קציעות)

שם המפקד: אל"מ ליאור פרי
מטרת המיזם: (1) הצלת איריס הנגב: שימור ערכי הטבע והמורשת בשטחי האש של מל"י תוך התמקדות בסקר, מיפוי ופעולות הצלה לאיריס הנגב והעתקת גאופיטים.
(2) רחובות בנגב: חשיפת ממצאים ארכיאולוגיים ברחובות בנגב.

(1) הצלת איריס הנגב: תכנית הכוללת פעולות הסברה אודות על מינים בסכנת הכחדה, סקר, מיפוי וסימון איריס הנגב, העתקת איריסים משטחי האש לאתרים מוגנים, והקמת עמדת מבקרים להסברה לחיילים, למפקדים ולציבור הרחב על הטבע באזור בכלל ועל איריס הנגב ופעולות ההצלה שבוצעו.

(2) רחובות בנגב: פעולות חיזוק ושיקום שרידי האתר בשיתוף רשות העתיקות, היכרות והתנסות בעבודת הארכיאולוג, טיפוח מודעות לחשיבות שמירה על נכסי העבר בקרב משרתי היחידה והכנת האתר לקליטת מבקרים, מטיילים וחיילים.

תמונה ימנית: מסמנים את אירוס הנגב הנפוצים בשטחי הבסיס כדי להעתיקם למקום מוגן. צילום: רס"ן גיל סזנה

תמונה שמאלית: חורבת רחובות שבנגב. צילום: יורם חימי

בשטחי האש של מל"י מצויים ערכי טבע המתקיימים תחת איומי פעילות צבאית אינטנסיבית ביותר, בהם מין אנדמי של איריס הנגב המצוי בסכנת הכחדה, מין דגל במרחבי החולות והלס של הנגב המערבי. בנוסף, בתחומי השטח הצבאי מצויה חורבת רחובות בנגב, אתר מורשת עתיק בן למעלה מ-2000 שנים. האתר כולל יישוב נבטי שעל שרידיו נוסדה עיר ביזנטית מהגדולות בערי הנגב, ובה נחשפו שרידי בתים, כנסייה מרשימה בגודלה וממצאים נוספים. על מנת לאפשר המשך קיומו, יש צורך בהעתקתו של איריס הנגב האנדמי (ייחודי בעולם), ממוקדים שבהם הוא נכתש ונרמס בעת הפעילות באימונים. **פעולות חיזוק ושיקום שרידי האתר רחובות בנגב, בשיתוף עם רשות העתיקות, לצד העלאת המודעות לחשיבותו של המקום בקרב המשרתים והכנת האתר לקליטת מבקרים, יסייעו במאמצי שימורו של האתר.**

שם המפקד: אל"מ רמי אבודרהם

מטרת המיזם: מתן פתרון לאיכות המים הירודה בבריכות החמצון של בסיס שבטה, אשר פוגעת באוכלוסיית הקטות המתבססת עליהן כמקור מים בלעדי, וכן שיפור תנאי הקינון שלל הקטות במרחב האימונים של הבסיס.

מיזם הצלת אוכלוסיית הקטות במרחב שבטה

שם היחידה: בית הספר לתותחנות שדה

המטרה העיקרית של המיזם היא לשפר את מצבה של אוכלוסיית הקטות, על-ידי אספקת מים נקיים לקטות וכן העלאת המודעות לשמירה עליהן בשטחי האש של היחידה, בעיקר בעונת הדגירה; ובכך לתרום לשיקום ולהבראת המערכת האקולוגית כולה. זהו מיזם חלוצי בנושא, ובמסגרתו בוצע תכנון אדריכלי לבריכת השתייה והתקיימו מפגשים עם בעלי מקצוע. חיילי היחידה נרתמו להסדיר את אתר הטבע בתחומי הבסיס, הכולל שביל, מסתור צפייה בקטות ובריכת שתייה ייעודית. עוד יפותח מנגנון שימנע מהקטות לשותות מבריכות החמצון הסמוכות.

מישורים וגבעות עם נחלים רוויי צמחייה המאפיינים את איזור בסיס בית הספר לתותחנות שדה בשבטה, יוצרים תנאים אידיאליים לכמה מהציפורים ובעלי החיים הנדירים בארצנו, ביניהם ארבעה מינים של קטות החיות בנגב. לכל אחת מהן סיפור חיים ייחודי.

הקטות ניזונות מזרעים ולכן הן חייבות לשותות מדי יום. אמנם אפשר לראותן בקביעות באתרי השתייה, אך לא הרבה ידוע על אורח חייהן ומסעות נדודיהן. דבר אחד ברור לנו: **בעשרים השנים האחרונות אנו עדים לירידה של כ-90% במספר הקטות בנגב. אחת הסיבות לירידה חדה זו היא מי ביוב מזהמים שרבות מהקטות שותות מהם בקביעות.** מים אלה עלולים לפגוע קשה בפוריות העופות.

תמונה ימנית: חיילי ביסל"ת דואגים למים נקיים לשתייה עבור הקטות.

תמונה שמאלית: קטה חדת זנב, מין בסיכון. צילום: דוב קלעי

מיזם בט"ר ניצנים

חולות ניצנים | 25
צילום: שנהב חן

מיזם מרכז התחמושת וטילים שורק

סתוונית היורה | 24
צילום: צליל לבין

מיזם בסיס פלמחים, זרוע האוויר והחלל

ארבע קו | 23
צילום: אביעד בר

מיזם ישל"ט חרמון חטיבה 474

הר החרמון | 22
צילום: אנדריי יום טוב

מיזם זירת ים סוף

שושנון במפרץ אילת | 28
צילום: חגי נתיב

מיזם בית הספר להנדסה צבאית

נחל גרזי | 27
צילום: גיל עברון

מיזם חצרים, זרוע האוויר והחלל

מישורי הלס | 26
צילום: יובל דקס

שימור בתי גידול

בית גידול הוא מכלול התנאים הסביבתיים היכולים לקיים אוכלוסייה של מין יחיד. ישראל מהווה מפגש וגשר בין יבשות שונות ואקלימים שונים. מאפייניה הייחודיים הללו היוו תשתית להיווצרות מגוון נרחב של בתי הגידול. עם התפתחות המדינה, הצטמצם שטחם של בתי גידול ייחודיים.

השטח המוקצה לצורכי ביטחון בישראל הוא מעל 50% משטחי המדינה. המרכיב עתיר הטריטוריה הוא שטחי האש - גודלם בישראל כ-8,900 קמ"ר. מתוכם כ-6,650 קמ"ר ברחבי הנגב, המשתרעים על פני 90% משטחו. לא פעם מהווים אזורי האימונים והבסיסים מקלט מוגן עבור השטחים הפתוחים. מציאות זו הביאה להשמדתם של בתי גידול שונים המרכיבים את הטבע הישראלי, ומאפשרים קיומן של אוכלוסיות בסיכון. יחידות צה"ל השונות הלוקחות חלק פעיל במיזם, למדו להכיר את השטחים הללו ואת איכותם, וכך, מתוך ההבנה של גודל אחריותן, פועלות היחידות השונות לשיפור מצבם הסביבתי של השטחים בדרכים רבות.

מיזם הר החרמון

שם היחידה: ישל"ט חרמון חטיבה 474

שם המפקד: רס"ן טארק بدر
מטרת המיזם: שימור בית הגידול הייחודי של הר החרמון וקידום התייחסות לפעילות בגזרה כבשמורת טבע.

לראשונה בתולדות האתר נרתמו **מפקדי החטיבה וחייליה** לביצוע פעילות לשימור אתר ייחודי זה, **וסילקו כמות אדירה של 350 טון פסולת מוצקה שאיננה על בריאותו של בית הגידול הייחודי**. כמו כן, המפקדים והחיילים הקדישו פעילויות ייעודיות לשמירת הטבע באתר. **במסגרת הפעילויות הללו סומן ושולט שביל מטיילים שההליכה בו מונעת פגיעה אפשרית בעופות דוגרי קרקע**.

תמונה ימנית: צחיחנית החרמון, אחת ממיני ציפורים דוגרות הקרקע הייחודיות לאזור, מסתווה בנוף כך שגם אם תצמדו ממש לידה לא תוכלו להבחין בה. לטובת השמירה עליהן פועלים חיילי היחידה להסדרת תנועת המבקרים בשבילי החרמון. צילום: אמיר בן דב

תמונה שמאלית: מפקדי וחיילי החטיבה סימנו שביל מטיילים על מנת להגן על ציפורים דוגרות קרקע. צילום: גיא סלעי

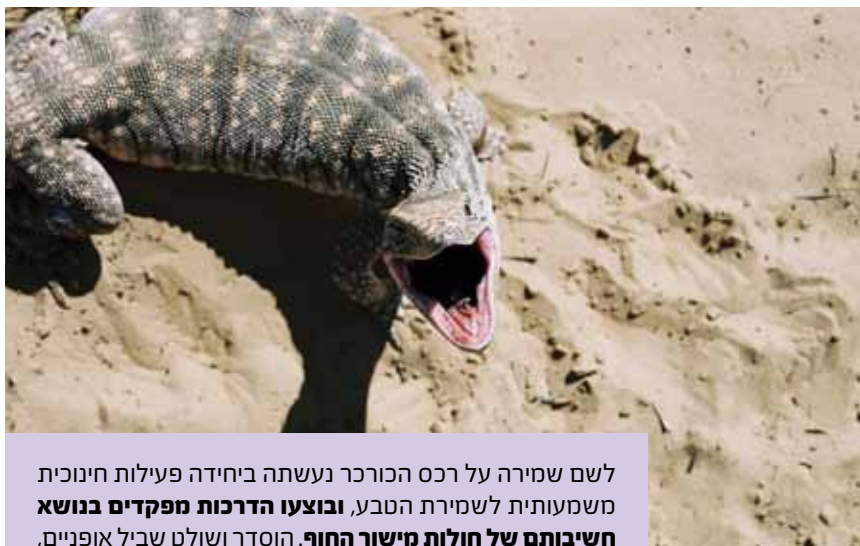
הר החרמון הוא ההר הגבוה ביותר בישראל (פסגתו הישראלית נמצאת ברום של 2,236 מ' מעל פני הים). פסגתו הגבוהה ביותר נמצאת בסוריה (2,814 מ' מעל פני הים). תהליכי הקימוט והבליה חשפו שכבת סלע עתיקה וייחודית, אשר יחד עם **התנאים האקלימיים הייחודיים הנובעים מגובהו של ההר ומהיותו מושלג במשך חודשים ארוכים, יצרו בית גידול אלפני ייחודי ובו מינים רבים של צמחים ובעלי חיים, חלקם אנדמיים לחרמון, כלומר אינם נמצאים בשום מקום אחר בעולם**. בהיות החרמון "העיניים של המדינה" פרוסה לאורכו שרשרת מוצבים צבאיים, ואלו צברו במשך שנים רבות כמויות אדירות של פסולת בסביבתם. אך לא רק בפסולת מדובר, אלא גם בתנועה בדרכים לא מוסדרות על ההר, שעלולה לפגוע בקנים של הציפורים דוגרות הקרקע, כדוגמת: צחיחנית החרמון והסיטה.

שם המפקד: תא"ל נמרוד שפרוני
מטרת המיזם: שמירה על בית הגידול החולי ועל אתרי המורשת במרחב היחידה

מיזם לשמירת בית הגידול החולי בבסיס פלמחים שם היחידה: בסיס פלמחים, זרוע האוויר והחלל

לשם שמירה על רכס הכורכר נעשתה ביחידה פעילות חינוכית משמעותית לשמירת הטבע, **ובוצעו הדרכות מפקדים בנושא חשיבותם של חולות מישור החוף**. הוסדר ושולט שביל אופניים, נרכשו אופניים לשימוש החיילים בספורים ובעבודה. **חיילי היחידה ומפקדיה פעלו לעקירת מינים פולשים ולשיקום אקולוגי של מצד חשביהו**. כמו כן בוצע פיילוט בנושא סניטציה באמצעות חינוך החיילים לטיפול נכון בפסולת והסברת המשמעות הסביבתית שיש לטיפול לא נכון בנושא. מחקר גילה שפעולות הממשק בנושא השיטה הכחלחלה סייעו לשמר 476 דונם של בתי גידול חוליים.

תמונה ימנית: שיקום מצד חשביהו- לאחר עבודה בשנתיים האחרונות של טיפול במינים פולשים נשתלו צמחים מקומיים במצד חשביהו.
 צילום: באדיבות בסיס פלמחים

תמונה שמאלית: כח אפור, זוחל נדיר בחולות הנוודים. צילום: דר' בועז שחם

בסיס פלמחים יושב על רכס הכורכר החופי. **רכסי הכורכר הם מהנופים הייחודיים המאפיינים את מישור החוף של ישראל**. רכסי הכורכר נוצרו מהתלכדות ומהתקשות של גרגרי קוורץ באמצעות חומר גירני. לאורך החוף של ישראל ולבנון נוצרו 3-5 רכסי כורכר במקביל לקו החוף. סלעים אלו מביאים איתם מינים ייחודיים של צמחים ובעלי חיים. במהלך ההיסטוריה שימשו רכסי הכורכר בסיס להתיישבות ולהקמת מעוזים אסטרטגיים. לא רחוק מהבסיס נמצא האתר הארכיאולוגי יבנה ים (עיר נמל חשובה שהתקיימה מתקופת הברונזה ועד לימי הביניים) ובשטחי הבסיס מצויים שרידיו של מצד חשביהו המתוארך למאה ה-7 לפנה"ס. רכסי הכורכר נמצאים באזורי ביקוש ולכן נמצאים תחת לחץ תמידי. **הפיתוח האינטנסיבי שהתחולל בעשרות השנים האחרונות לאורך רצועת החוף ברחבי הארץ, השימוש הנרחב בסלע לצורכי בנייה והתפשטות מינים פולשים מאיימים להרוס את בית הגידול**, הטומן בחובו גם אתרי מורשת בעלי ערכיות גבוהה.

מיזם מרת"ח זה בטבע שלנו - שורק* שם היחידה: מרכז התחמושת והטילים שורק

שם המפקד: סא"ל יוסי מור

מטרת המיזם: ניצול פוטנציאל השטחים הפתוחים שבאחריותו של מרכז הטילים והתחמושת, על מנת למקסם את הפוטנציאל האקולוגי הגלום בו על ידי הקמת בריכות חורף להגדלת המגוון הביולוגי, ושמירה על השטחים הפתוחים כחלק ממסדרון אקולוגי ארצי.

משרתי היחידה ישתתפו בסקר - בדגש צומח, יונקים קטנים ובינוניים ועופות - למיפוי ערכי הטבע, במטרה לגבש תכנית ממשק אקולוגי לטיפול השטח והסרת מפגעים כדוגמת פסולת ומינים פולשים. בשטח הבסיס ייחפרו בריכות חורף עונתיות, בית גידול מהמאוימים בישראל. גופי מים אלה יאפשרו התבססות של מיני צומח ובעלי חיים מימיים בשטח הבסיס, יצרו מוקד משיכה גם לבעלי חיים יבשתיים ופינות חן למשרתי הבסיס. העשייה תלווה בהסברה ובפעולות להעלאת מודעות בקרב חיילי הבסיס, לצד שיתופי פעולה עם בית הספר אמי"ת באשקלון.

תמונה ימנית: כרוון, אחד מהמינים הנהנים מהשטח השמור במרת"ח שורק. צילום: דוב קלעי

תמונה שמאלית: טופח ריסני הגדל במרחב. צילום: צליל לבין

מרת"ח שורק משתרע על פני שטח נרחב. השטח מתאפיין בתשתית של קרקעות כבדות טבעיות בעמקי סחף. ככזה הוא תומך במגוון ביולוגי גבוה של צמחים ובעלי חיים, מהם מינים אדומים ו/או בסכנת הכחדה. מעבר לחשיבות המקומית קיימת למרת"ח שורק גם חשיבות אזורית כשטח שמקשר בין אזורים פתוחים אחרים (מסדרון אקולוגי). כבסיס סגור נהנה שטח הבסיס מהגנה דומה לזו שקיימת בשמורת טבע. מסיבה זו עשויה להיות לבסיס תרומה רבה לשמירת הטבע, בעיקר על רקע הרס ופגיעה בשטחים ובבתי גידול טבעיים בישראל.

מיזם בנשמ"ה - בט"ר ניצנים שומרים על הסביבה שם היחידה: בט"ר ניצנים

שם המפקד: סא"ל טל בינויז
מטרת המיזם: שמירת בתי הגידול הייחודיים של החולות הנודדים באזור ניצנים וחינוך המפקדים והטירונים לנושאי שמירת טבע והגנה על בית הגידול החולי.

חשיפת החיילים והמפקדים לנושאי שמירת טבע בכלל ולחשיבות ההגנה על חולות ניצנים בפרט. כחלק מהפעילות השוטפת **פועלים הטירונים להסרת מינים פולשים ומתפרצים המאיימים על הצמחייה הטבעית של החולות. כמו כן, מאמצים חיילי היחידה בוסתן הצמוד לבסיס ופועלים באופן שוטף לטפח ולתחזק אותו על פי השיטות החקלאיות העתיקות.**

תמונה ימנית: צבי ארץ ישראלי, החי באזורי החולות הנודדים. צילום: רעי סגלי

תמונה שמאלית: מפקדי וחיילי הבט"ר מחנכים ופועלים לטובת הטבע והשמירה עליו. צילום: אלכס גלעדי

חולות ניצנים הנם חלק מחולות מישור החוף הדרומי, שבהם נפגש האקלים המדברי המאופיין ביובש קיצוני, עם האקלים הים תיכוני. מפגש זה מביא להתמיינות של מינים ואוכלוסיות חדשות, כמו למשל גרביל החוף וירבוע מצוי, שהם מינים אנדמיים (ייחודיים בעולם). תופעה זו, הנמצאת עדיין בעיצומה, ואשר מאפשרת לעקוב אחרי תהליכי האבולוציה בעת התרחשותם, היא נדירה ביותר גם בקנה מידה עולמי. תופעה ייחודית נוספת באזור היא הבוסתנים העתיקים המייצגים את חקלאות המואסי - חקלאות עתיקה האופיינית לאזורי חולות סמוכים לים שבהם מנצלים את מי התהום הגבוהים. מאז קום המדינה שטחי החולות צומצמו ביותר, בעיקר בשל תהליכי הבנייה המואצים, מה שמאיים על אזור החולות ועל התופעות הייחודיות שבו.

מיזם לשימור מישורי הלס בבסיס חצרים שם היחידה: בסיס חצרים, זרוע האוויר והחלל

שם המפקד: אל"מ שאול ארנון
מטרת המיזם: שמירת הטבע למען הישרדותו והרחבתו של בית הגידול הטבעי במישורי הלס במרחב היחידה.

תמונה ימנית: צוערי קורס
הטיס פועלים לשימור
מישורי הלס הנדירים.
צילום: יובל דקס

תמונה שמאלית: חוברת
מדברית, מצאה "מקלט"
בבסיס חצרים.
צילום: אסף מירוז

לשם הרחבת שטחי המחיה של חיות הבר במישורי הלס, ביצעו חיילי היחידה, מפקדיה ופרחי הטיס, פעילויות רבות ומגוונות לניקיון ולסילוק מפגעים משטח הבסיס, וכן עסקו בפעילות חינוכית לשמירת הטבע. הוכשר שביל אופניים במרחב הפתוח, ולאורכו הוצבו שלטי הסברה על הטבע, על הנוף ועל המורשת של האזור, נעקרו מיני צמחים פולשים המהווים איום על בית הגידול והוסרו גדרות ישנות אשר פגעו בבית הגידול.

בסיס חצרים יושב באזור צפון הנגב ומהווה מוקד חשוב של מישורי הלס בישראל. **הלס הוא משקע דק-גרגר, אשר נוצר משקיעת אבק המגיע עם הרוחות מהדיונות של סיני וסהרה. עם שקיעתו הוא נרבד על פני הקרקע המקומית ומתערבב בה.** כך נוצר פסיפס מגוון של טיפוסים קרקע שונים, המהווים בתי גידול למינים ייחודיים. הפיתוח המואץ בשטחי החקלאות בנגב הצפוני הותיר את בסיס חצרים כמרחב האחרון שאליו מתנקזים מינים של צמחים ובעלי חיים נדירים, ובהם כאלו הנתונים בסכנת הכחדה. למשל, אירוס הנגב, שנונית באר שבע, ירבוע גדול והחברה המדברית. החברה מרבה לצעוד על הקרקע, מקננת על הקרקע ומאופיינת במופע חיזור ססגוני. **לקראת עונת הקינון עוזבות החבורות את אזור מחייתן (אזור ניצנה ועוזז שבגבול מצרים) ויוצאות למסע רגלי לתוך בסיס חצרים.** המשך קיומן כיום מותנה בשמירה על בית גידול ייחודי זה.

מיזם כסופים להגנת הטבע* שם היחידה: בא"ח הנדסה קרבית

שם המפקד: סא"ל רענן בן יעקב
מטרת המיזם: חיבור החיילים לסביבתם הקרובה, חינוך לידיעת הארץ ואיכות הסביבה תוך טיפוח שמורת הטבע נחל גרזי והבסיס.

תמונה ימנית: נחל גרזי.
צילום: גיל עברון

תמונה שמאלית: משפחת פראים.
צילום: דורון ניסים

ניקיונה של שמורת נחל גרזי מצויד צבאי; סילוק ומיגור מינים פולשים המצויים בשטחי הבסיס; וטיפוח בוסתנים עבור מינים ייחודיים למרחב צוקי עובדה, שיוקמו בסמוך לרחבת המסדרים ובכניסה לבסיס באזור המבקרים. התכנית תלווה בסיוורים חינוכיים להעמקת היכרות החיילים את המרחב ואת תוכני ידיעת הארץ הנוגעים לשמירת טבע בכלל ובמרחב נחל גרזי בפרט.

בא"ח הנדסה קרבית ממוקם בחלקו הדרומי של הנגב, על המצוקים המערביים של בקעת עובדה. **בתוך שטחי האש של היחידה מצויה שמורת נחל גרזי. בשמורה נטועים עצי שיטה רבים שסביבם מתקיימת מערכת אקולוגית ענפה,** ומגוון מיני חי בהם יעלים, צבי הנגב, זאבים, צבועים, שועלים ועופות דורסים, לצדם מצויים מינים פולשים המאיימים על תפקודה התקין של השמורה. כמו כן הצטברה בשמורה פסולת כתוצאה מהאימונים ומנוכחות המטיילים. שמורת הטבע נחל גרזי זוכה להמוני מבקרים מאז הכרזתה, אף על פי שעדיין איננה נקייה לחלוטין מצויד צבאי שנתר בה מימיה כשטח אש פעיל. משרתי בא"ח הנדסה יהיו אחראים על המקום.

מיזם מים ושמים לשמירת ערכי הטבע באזור ים סוף שם היחידה: זירת ים סוף

שם המפקד: סא"ל אורן נחבס

מטרת המיזם: חינוך חיילים ומפקדים למודעות סביבתית לערכי טבע בגזרתם ולהיכרות עם האיומים על ערכים אלו. עידוד יחידות חיל הים בגזרה הימית של ים סוף לממש את אחריותן לשמירת ערכי הטבע, ליזום ולפעול למען שיפור מצב הסביבה הימית, על החי והצומח שבה.

תמונה ימנית: אנפית מנגרובים - אנפה קטנטנה המעדיפה לדוג דגים מתוך סבך. אחת ממגוון העופות הנודדים מעל שטח הבסיס. צילום: אבי מאיר

תמונה שמאלית: בתערוכת צילומים שהופקה במיוחד עבור חיילי זירת ים סוף, נתלו תמונות ברחבי הבסיס של החי מעל ומתחת למים שבתחומי פעילות היחידה. צילום: גיא סלעי

חיילי יחידות חיל הים ומפקדיהם בזירת ים סוף פועלים לשיקום ולהגנה על בית הגידול התת-ימי ועל חופי המפרץ. **במהלך השנה העתיקו החיילים ערכי טבע ימיים מוגנים לאזורים שמורים, ואספו ציפורים פצועות מהים.** כמו כן, יותקנו משטחי קינון על גבי מצופים, ובמרחב היחידה ייבנו כלובי אקלום עבור שחפים ושחפיות ממינים שונים. החיילים והמפקדים ייקחו חלק בפעילות השוטפת ובתחזוקה.

מפרץ אילת הוא מהאזורים העשירים והמגוונים בערכי טבע ונוף: מתחת לפני המים - שוניות האלמוגים, שהן מהחשובות והעשירות בעולם. בשמים - עופות ים נודדים, חלקם נדירים, אשר עבורם המפרץ הוא נקודה קריטית במסע מהאוקיינוס ההודי לעבר הים הצפוני. עופות הים ניזונים מבעלי החיים הימיים, לכן הם זקוקים לנתיבי נדידה שחוצים שטח יבשתי קטן ככל האפשר. מפרץ אילת הוא הנקודה האחרונה שבה הם יכולים לאסוף מזון לפני שיחצו את היבשה. פעילות האדם במפרץ, אשר הולכת ומתרחבת עם השנים, פוגעת בערכי טבע אלו. ריבוי התשתיות הימיות פוגע בשוניות האלמוגים ומאיים על המשך קיומם של אתרי הלינה, הקינון והדגירה של העופות הימיים.

מיזם גדוד "אבירי המרכז", מרכז הובלה, אט"ל

טריטון פסים. | 38
צילום: אריאל קדם

מיזם יחידה למשימות תת מימיות

סינקר אקולוגי | 33
צילום: אקונקריט

מיזם יחידת בקרה אוירית- הר מירון, זרוע האויר והחלל

אדמונית החורש | 36
צילום: רעי סגלי

מיזם עוצבת הבשן

צבעוני ביער מסעדה | 34
צילום: צליל לבין

מיזם חטמ"ר שגיא

שוועל תועד מתמתח במצלמות
שביל שהוצבו לאורך הגדר | 35

מיזם בסיס אימונים פיקודי לכיש,

פיקוד מרכז

מפת הנחיות לאימונים
אל מול ערכי טבע | 32

מיזם לוט"ר, מתקן אדם

דבורנית גדולה | 37
צילום: גיא סלעי

תכנון מקיים שמירת טבע

משאב השטח הנו משאב מצומצם במדינת ישראל, ועל כן ניהול נכון הוא המפתח למימוש שמירת הטבע. במציאות הקיימת ישנה חשיבות ניכרת לצה"ל, כארגון המנהל שטחים נרחבים המשמרים ערכי טבע, נוף ומורשת ייחודיים. צה"ל נרתם לביצוע תהליכי תכנון אשר יאפשרו את מימוש מטרות פעילותו לצד צמצום הפגיעה בערכים אלו ואף ייטיבו עמם.

תהליך העבודה מתחיל מלמידה ומיפוי של הערכים הסביבתיים אל מול צרכי הפעילות הצבאית. לשם מזעור הפגיעה מוגדרות הנחיות לפעילות הצבאית אשר מוטמעות בפקודות ובנוהלי הצבא, ומלוות בפיתוח אמצעי הסברה להנגשת התכנים הרלוונטיים.

מיזם להצלת אירוס הגולן שם היחידה: עוצבת הבשן

שם המפקד: תא"ל יניב עשור
מטרת המיזם: בחינה וזיהוי של ערכי טבע ומורשת ייחודיים במרחבי האימונים של היחידה, ביצוע פעילות אקטיבית לשמירת ערכי טבע אלו ותכנון האימונים ללא פגיעה בערכים הסביבתיים.

חינוך והדרכת חיילי היחידה ומפקדיה לשמירת טבע בכלל ובמהלך אימוני צה"ל בפרט, תוך השתתפות פעילה בביצוע פעילויות לשיקום ושימור ערכי טבע ומורשת במרחב. **במסגרת המיזם נעשו מיפוי וזיהוי של אתרי טבע ומורשת ייחודיים במרחב האימונים ונעשית פעילות אקטיבית להנגשתם ולשמירתם**, כמו למשל: ניקיון, שימור ארכיאולוגי, הנגשה, חבלול וסימון שבילים ועוד. בנוסף, כחלק מתהליך העלייה לאימון יקבל כל מפקד פנקס ובו מפת השטח עם סימון הנחיות לאימונים שתאפשרנה התחשבות בערכי הטבע והמורשת שבאזור, והנחיות כלליות להתנהגות מקיימת בשטחים אלו.

תמונה ימנית: מחבללים ומסמנים את האירוסים
לטובת הגנה עליהם. צילום: נעמה מנספלד
תמונה שמאלית: אירוס הגולן. צילום: רעי סגלי

רמת הגולן מכוסה בזלת ברציפות כמעט לכל אורכה. אחד המינים האנדמיים (ייחודי בעולם) לבית גידול זה, הוא אירוס הגולן, מקבוצת אירוסים (עמה נמנה גם אירוס הארגמן) - פרח גדול ומרשים בצבעי לבן סגלגל. בשל ייחודיותו ובהיותו אטרקטיבי לקטיף על ידי מטיילים הוגדר אירוס הגולן פרח בסכנת הכחדה. התיישבות אנושית בגולן מוכרת לכל אורך ההיסטוריה, שיאה בתקופת המשנה והתלמוד, אז היה האזור מרכז ההתיישבות היהודית. עוצבת הבשן הממוקמת ברמת הגולן נמצאת במרכז של אזור ייחודי זה. בלב שטח האש מצויים ערכי טבע ומורשת רבים, ביניהם: בריכת האירוסים, ובה מקבץ מרשים של אירוס הגולן, ולא רחוק, בכפר אחמדיה, התגלו שרידי בית כנסת קדום. אלו, כמו רבים אחרים, אינם מוגשים לציבור בשל אימוני היחידה באזור.

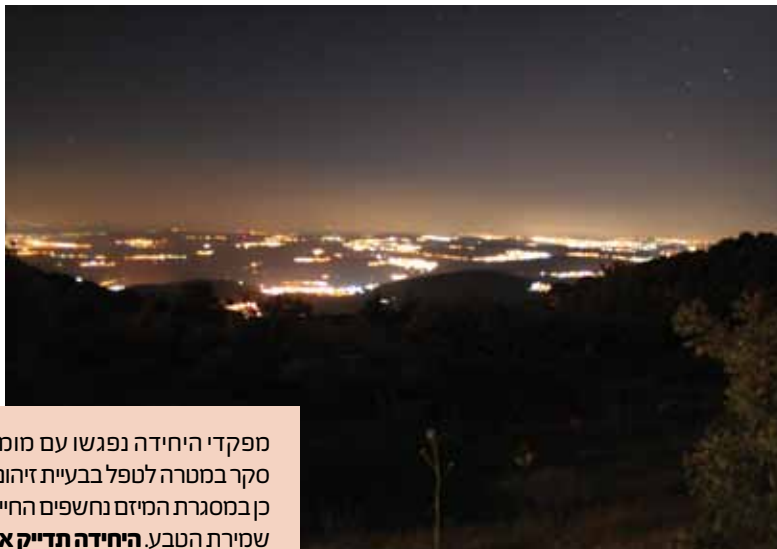
שם המפקד: סא"ל רועי (פרויקה) רביב
מטרת המיזם: צמצום השפעתם של בסיס יב"א 506 על עולם בעלי החיים שבסביבתו, והטמעת תהליך שמירת הטבע לאורך זמן בשיתוף חיילי הבסיס.

מיזם לצמצום זיהום אור בבסיס יב"א 506 על פסגת הר מירון שם היחידה: יחידת בקרה אווירית- הר מירון, זרוע האוויר והחלל

תמונה ימנית: ברחבי היחידה הותקנו "מצחיות" ייעודיות שמטרתם למקד את הלומת האור. צילום: גיא סלעי

תמונה שמאלית: זיהום האור משנה את המציאות הסביבתית עבור בעלי חיים פעילי לילה. צילום: גיא סלעי

מפקדי היחידה נפגשו עם מומחים ובוצע סקר במטרה לטפל בבעיית זיהום האור, כמו כן במסגרת המיזם נחשפים החיילים לנושאי שמירת הטבע. **היחידה תדייק את התאורה ותצמצם אותה למינימום ההכרחי, ויבוצעו סקרי עטלפים אשר ישמשו כביו-אינדיקטור למדידת האפקטיביות של הפעולה.** עוד בוצע השנה סקר מצולם בנושא סניטציה באמצעות הצבת מצלמות על פחי האשפה. הופצו חומרי הסברה במטרה להגביר את האכיפה ולבדוק כיצד שינוי ההתנהגות של החיילים וצמצום הפסולת האורגנית משפיעים על עולם החי באזור היחידה.

הר מירון הוא הגבוה שבהרי הגליל העליון (1,208 מ' מעל פני הים). הגובה, הקור וכמות המשקעים הגבוהה מקיימים חורש ים-תיכוני עשיר ומגוון המהווה את גבול התפוצה הדרומי של מינים ובעלי חיים ממוצא צפוני, המפורסם בהם הוא אדמונית החורש. כבר בתקופת המנדט הבריטי הוכרז האזור כשמורת טבע. ריבוי המערות הביא להימצאותם של מגוון מינים של עטלפי חרקים, שרובם נמצאים בסכנת הכחדה; מקווי המים העונתיים מביאים איתם דו-חיים כמו הסלמנדרה הכתומה, וכן נצפה בשמורה המכרסם הנדיר נמנמן העצים. **זיהום סביבתי, מוכר פחות, שיוצר האדם, הנו זיהום אור - עודף של אור מלאכותי בשמי הלילה. היות ורבים מבעלי החיים פעילי לילה, שינוי התאורה הטבעית מביא לנזקים של ממש בכך שהוא פוגע בחוש ההתמצאות הטבעי של בעלי החיים או מביא לשינוי ב"שעון הביולוגי" שלהם.** נפגעים נוספים הם העטלפים, הנמשכים אל החרקים המתקבצים סביב עמודי התאורה. מיני עטלפים דומיננטיים דוחקים מינים אחרים ויכולים לגרום להכחדתם, ובעצם הימצאותם בסביבה מוארת עלולים הם עצמם להוות טרף קל לעופות דורסים.

מיזם ילת"ם למען הים שם היחידה: יחידה למשימות תת מימיות

שם המפקד: סא"ל עידו קאופמן
מטרת המיזם: הקמת תשתיות וביצוע פעולות לשמירה על הסביבה הימית באזור פעילות היחידה, תוך חינוך למחויבות מצד חיילי היחידה ומפקדיה לשמירה על ערכי טבע מוגנים.

תמונה ימנית: מפקדי וחיילי הילת"ם דואגים לנקיון הים לצד דיווח על ערכי הטבע במקומות אליהם רק הם מגיעים. צילום: שרה אוחיון

תמונה שמאלית: התשתיות האקולוגיות יסייעו לצמצם את טביעת הרגל האקולוגית במרחב הימי. צילום: באדיבות אקונקריט.

היחידה הובילה לשינוי תפיסת חיל הים בנושא תשתיות ימיות באופן שבו תצומצם טביעת הרגל האקולוגית, כך שהתשתיות הנדרשות יהוו בית גידול להתיישבות בעלי חיים ימיים מקומיים; **במסגרת המיזם מבוצעות צלילות ניטור על ידי חיילי היחידה שכוללות צילום תת-ימי וסקר אקולוגי.** המיזם ילווה בפעילות חינוכית והסברתית שמטרתה העלאת המודעות לנושא שמירת הטבע בכלל ושמירת הסביבה הימית בפרט, בקרב חיילי היחידה ומפקדיה.

פעילות האדם בסביבה הימית, כמו ביתר המערכות האקולוגיות, מביאה לשינויים דרמטיים המשפיעים באופן בלתי הפיך על החי והצומח. **הים התיכון הנו מרחב מים קטן יחסית** לאוקיינוסים והוא סגור כמעט לגמרי. נתונים טבעיים אלו **והריכוז העצום של אוכלוסיות הגרות לאורך חופיו, הופכים אותו לרגיש במיוחד** להשלכות של הפעילות האנושית. שינויי האקלים ואיתם התחממות המים, דיג יתר, חדירת מינים פולשים, הזרמת שפכים - כולל פסולת מוצקה ופסולת דיג, הרס בתי גידול וזיהומים שונים **מביאים להידלדלות מהירה של בית הגידול ולהכחדת מינים.**

שם המפקד: אל"מ קובי אלמליח
מטרת המיזם: פיתוח ושימור בריכת החורף המצויה בסביבת הבסיס והפיכתה אבן שואבת אזורית לחיות, לצמחים ולבני אדם.

מיזם בריכת החורף במרכז הובלה אט"ל שם היחידה: גדוד "אבירי המרכז", מרכז הובלה, אט"ל

בריכת החורף נמצאת במרכז הארץ, בחורשת אקליפטוס שבין שוהם לבית נבאללה. בחורשה מצויים מבני תעשייה מהתקופה העות'מאנית ומתחם בריכות החורף. אזור זה מהווה חלק משפלת החוף המאופיין בסלע רך ובאקלים ים תיכוני, אשר אחד מבתי הגידול האופייניים לו הוא בריכות חורף. **בריכות חורף הן בית גידול לח המאופיין במעבר בין שתי נקודות קיצון: בחורף מתמלאה הבריכה במשך 2-4 חודשים, ומתייבשת עם בוא הקיץ. חילוף התנאים הקיצוני הביא להתפתחות מינים ייחודיים המותאמים לתנאים אלו,** כמו למשל: צפרדע נחלים, אילנית מצויה, קרפדה ירוקה, חפרית מצויה וטריטון פסים. בעבר היו בריכות החורף נוף נפוץ בישראל, בעיקר באזורי שפלת החוף. אולם **לחצי העירור והפיתוח, במיוחד במרכז הארץ, הביאו להיעלמותן מהנוף והמינים האופייניים להן** נמצאים היום בסכנת הכחדה.

חיילי היחידה ומפקדיה שימרו את בריכות החורף והשתמשו בחומרי הפסולת ליצירת פינות ישיבה לרווחת הקהל הרחב. בשיתוף גורמים מקצועיים ביצעה היחידה ניטור וחקר של בריכות החורף, ומהם עלה כי **כיום חיים במקום מינים נדירים דוגמת טריטון הפסים.** היחידה הפכה את הפעילות לקהילתית באמצעות שיתוף פעולה עם תלמידי בתי הספר שבאזור. עוד הסדירה היחידה שביל גישה אל הבריכות והציבה שלטי הסברה. בנוסף, צה"ל יוביל לשימורו של מתחם הטבע ויביאו לידי ביטוי בתוכניות העתידיות לפיתוח האזור.

תמונה ימנית: טריטון פסים - מין בסיכון שהתגלה בבריכות החורף הנמצאות בצמוד לבסיס. צילום: אביעד בר

תמונה שמאלית: סקרנות - לגלות עולם צמוד לגדר היחידה. צילום: יעל בר און

מיזם כי האדם עץ השדה* שם היחידה: לוט"ר, מתקן אדם

שם המפקד: סא"ל ירון סיטבון
מטרת המיזם: חיבור חיילי היחידה למרחב שבו הם פועלים לצד שימורו, והפיכתו לטוב יותר עבור בעלי חיים, צמחים ואתרי המורשת.

תמונה ימנית: חיוויאי הנחשים
המקנן באזור. צילום: יורם שפיר
תמונה שמאלית: צבי ארץ
ישראלי הנפוץ במרחב מתקן
אדם. צילום: רעי סגלי

החיילים יאמצו וישקמו אתרי חקלאות עתיקים, יקימו בוסתן משוחזר על בסיס חקלאות קדומה, ינקו ויטפחו את השטח הפתוח, בשילוב הסברה והיכרות עם האזור. תבוצע חסימה על מנת למנוע כניסת גורמים בלתי מאושרים לשטחי האש, כמו גם פעולות חישוף וריסוס אזורים מועדים לשריפות. בנוסף, ייערך סקר סביבתי לבחינת ערכי טבע בשטח האש, על בסיס תיבנה תכנית עבודה לצמצום הקונפליקט בין הצבא לטבע, ותכנון אימונים למול ערכי טבע ומורשת.

היחידה נמצאת בסמיכות ליער בן שמן ושמורת הדום השומרון, במרחב שבו עובר מסדרון אקולוגי המחבר רצף שטחים פתוחים מצפון ומדרום. הנוף עשיר במסלע טרשי, צמחיית בתה עשירה בעשבונים. שילוב זה של רצף שטחים פתוחים יחסית בלתי מופרע, לצד נופים בעלי צמחייה נמוכה, מהווה בית גידול אידיאלי עבור עדרי צבאים מרשימים המתקיימים במקום, לצד מינים נוספים כדוגמת דרבנים, צבועים, שועלים ועוד. במרחב מצויות גם כמה מערות שבהן קיימת נוכחות עטלפים. היחידה שוכנת בלבו של אזור טבעי שמתקיימים בו שלל ערכי טבע, בהם מגוון רחב של מיני חיות בר ושרידים היסטוריים המלמדים על פעילות חקלאים בימי קדם. אימונים בשטחי האש גרמו לא פעם לשריפות קשות ולפגיעה בנוף הטבעי ובתפקוד המערכת האקולוגית. ישנה חשיבות גבוהה לפעולות שיסייעו בצמצום שכיחות השריפות הפורצות באזור זה, כמו גם הפגנת נוכחות בשטח הסובל מאיומי ציד, התרעה ודיווח על פעילות חשודה בזמן אמת.

מיזם ממשק שמירת טבע ומניעת שריפות בלכיש שם היחידה: בסיס אימונים פיקודי לכיש, פיקוד מרכז

שם המפקד: אל"מ כפיר כהן
מטרת המיזם: פיתוח פעילות ממשק בנושא שמירת טבע בשטחי האש וגיבוש תכנית אב למניעת שריפות.

תמונה ימנית: אלופי
המטכ"ל משחררים
עופות דורסים אל
הטבע, באירוע
שנערך בבא"פ לכיש.
צילום: דו"צ

תמונה שמאלית:
שטח הבא"פ הוא
שטח הקינון הצפוף
בעולם של החיוויאים.
בתמונה חיוויאי
הנחשים.
צילום: דוב קלעי

סגן הרמטכ"ל דאז והרמטכ"ל היום, הורה להפוך את המקרה של בא"פ לכיש למודל לשמירת טבע בצה"ל, ומפקדי בא"פ לכיש נענו ונרתמו לעשייה. זהו מיזם תקדימי, בהיותו פלטפורמה למחקר, אשר יאפשר פיתוח תכנית אב לאימונים, תוך שמירה על הטבע וצמצום נזקי השריפות בכלל שטחי האימונים של צה"ל. לאחר סקר ממושר ומעמיק פותח במסגרת המיזם כלי מעשי ליצירת שכבת מידע של ערכי הטבע על גבי מפת שטחי האימונים. על פי מפה זו מתוכננת כיום הפעילות בשטחי האש. בעקבות המיזם צומצם מספר השריפות מ-33 בשנת 2014 ל-5 בלבד בשנת 2016.

חבל לכיש הגו מרחב ביוספרי המאופיין ברצף שטחים פתוחים, עתיר ערכי טבע, נוף ומורשת. למרות קרבתו היחסית למרכז הארץ, הצליח לשמור על מאפייניו הבראשיתיים. מבחינה אקולוגית הוא נמצא בתווך בין החורש הים תיכוני לבין המערכות המדבריות, ומהווה חוליה חשובה במסדרון האקולוגי. בימות החורף מגיעים מטיילים רבים אל מרבדי הפריחה המרהיבים, ליהנות ממרחבי הכלניות. מבחינת היסטוריה אנושית, האזור שופע שרידים עתירי חשיבות ועניין, מתלים ארכיאולוגיים נישאים ועד למערכות תת-קרקעיות כמו מערכות מים ומסתור, קולומבריום ומערות קבורה. רבים משטחי האימונים של צה"ל נמצאים בשמורות טבע, דבר המחייב תיאום והקפדה על הכללים. אחת הסכנות הגדולות ביותר לערכי הטבע והמורשת, היא השריפות הנוצרות במהלך אימונים. שריפות מסכנות חיי אדם, גורמות לנזק ברכוש ופוגעות בחי, בצומח ובמורשת. מספר השריפות בצה"ל בין השנים 2013 ל-2015 עמד בממוצע על 440 בשנה, שריפות אלו כילו ציוד והביאו לנזק כספי גבוה ביותר. במקביל להצגת חזון המיזם לסגן הרמטכ"ל, התחוללו שריפות הרסניות גם בשטחי האימונים של בא"פ לכיש.

מיזם לשימור שגרת החיים האקולוגית בהר שגיא שם היחידה: חטמ"ר שגיא

שם המפקד: אל"מ אבי רחמים
מטרת המיזם: מזעור הפגיעה שגרמה גדר הגבול בלב שמורת טבע הר שגיא, על ידי השבת שגרת החיים שקיימו בעלי החיים השוכנים בשטחי גזרת החטמ"ר טרם הקמת הגדר.

בגדר הוטמע פתרון של מעברים ייחודיים לבעלי חיים, המאפשרים להם בלבד לעבור דרכם. מפקדי החטיבה וחייליה נרתמו לבחינת המעברים ולשדרוגם. **בשיתוף אנשי מקצוע מרשות הטבע והגנים מופו מעברי בעלי חיים על פי אפיון בתי הגידול הספציפיים שלהם, ולאורך הגדר הוצבו מצלמות לניטור המעברים ולבחינת יעילותם.** עוד בנתה היחידה פינת תצפית לרווחת החיילים ולחיבורם לאזור.

תמונה ימנית: חיילי גדוד קרקל בחטמ"ר שגיא מציבים מצלמות אל מול מעברי בעלי-החיים בגדר. צילום: יובל דקס

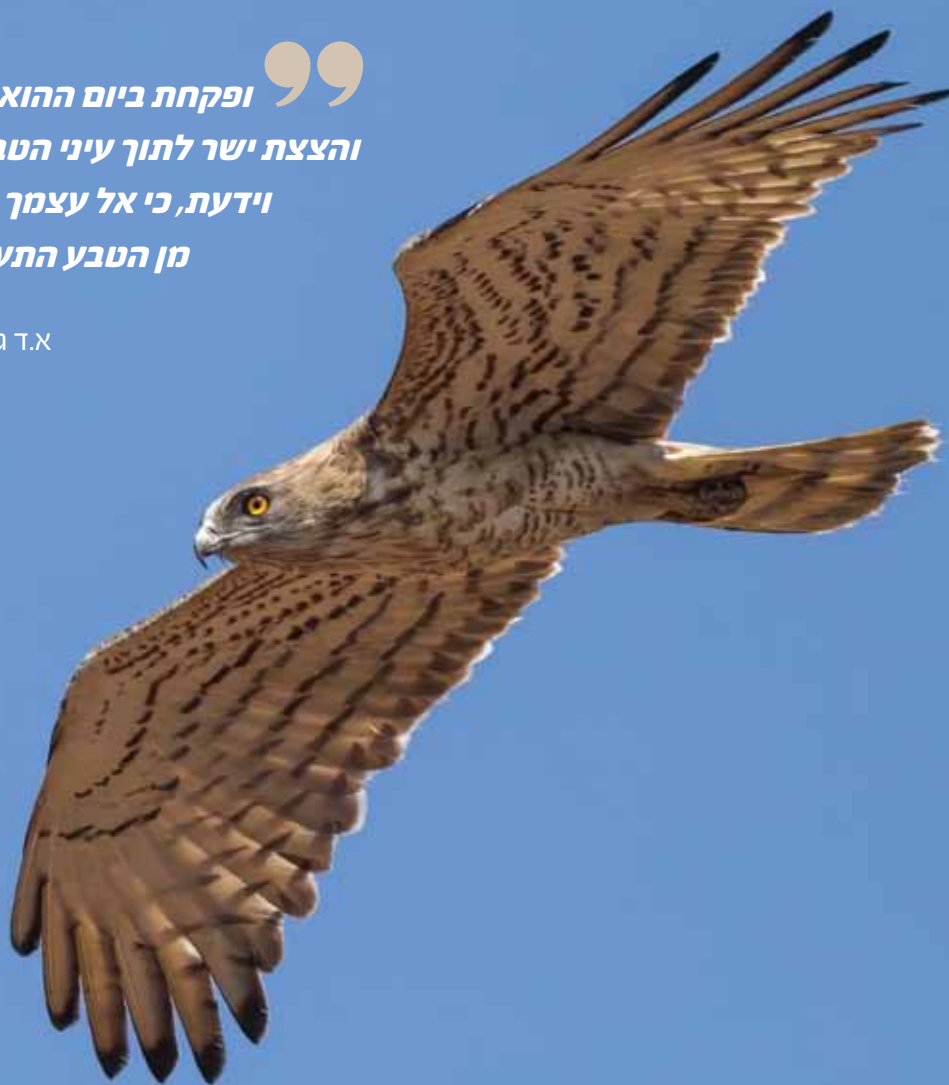
תמונה שמאלית: זאבים שתועדו חוצים במעברים הייחודיים. צילום: מצלמות השביל

חטיבת שגיא יושבת על גבול ישראל מצרים, באזור הר הנגב. **האזור כולו הנו חלק משמורת טבע הר הנגב - השמורה הגדולה ביותר בישראל המשמרת את אחד המרחבים האחרונים שנותרו כמעט ללא פעילות אדם, ומאפשרת קיומה של מערכת אקולוגית שלמה הכוללת גם יונקים גדולים.** בין בעלי החיים שניתן לפגוש בשמורה: פרא, חמור בר שהושב לטבע לאחר שנכחד לפני כמעט 100 שנה; ראמים; יעלים; צבאי הנגב; ועופות דורסים, כמו נשר, רחם ואחרים. אין עוררין על כך שהקמת גדר הגבול עם מצרים הייתה חיונית מבחינה ביטחונית, והיא מונעת אפשרות חדירה לשטח ישראל. אולם, לחיות הבר, שרגילות לנוע בין שני צדי הגבול בחופשיות וללא מגבלות, גרמה הגדר אסון בהיותה מכשול בלתי עביר. **קיטוע בית הגידול של שמורת הר שגיא יצר בעיה סביבתית חמורה מאד בשמורת הטבע הגדולה ביותר בארץ.**

” ופקחת ביום ההוא את עיניך, בן אדם,
והצצת ישר לתוך עיני הטבע וראית בהן את תמונתך.
וידעת, כי אל עצמך שבת, כי בהתעלמך
מן הטבע התעלמת מעצמך

א.ד. גורדון

מיזם חטמ"ר שומרון

32 | אירוס ארץ ישראלי
צילום: צליל לבין

מיזם מרחב 6410 מרת"ח -
מחנה נמרה

35 | שימור חורבת עמודים
צילום: גיא סלעי

מיזם מחנה שרגא-
בסיס חטיבת גולני

38 | שרידי עתיקות במחנה שרגא
צילום: גיא סלעי

מיזם בסיס אימונים שטח 100

מפנים פסולת מזהמת
משטח 100 | 36
צילום: רס"ן אבי מרציאנו

מיזם עוצבת הגליל (אוגדה 91)

37 | נוף הנשקף ממקדש קדש
צילום: גיא סלעי

מיזם בית הספר לאיסוף קרבי,
מחנה סירים

33 | בולבוס בשטח מחנה ביסל"ק
צילום: גיא סלעי

מיזם אוגדת עזה

40 | חיפושית בין החוחים
צילום: גיא סלעי

מיזם בא"ח צנחנים, מחנה איתן

39 | צבי במרחב
צילום: דב גרינבלט

מיזם דובדבן

34 | בז אדום בתעופה
צילום: מידד גורן

אימוץ אתר

במסגרת המיזם מאמצים אתרי טבע ומשוחזרים בתי גידול בסיכון, במטרה לשפר את המציאות הסביבתית האזורית ולהגדיל את המגוון הביולוגי הקיים באזור, לדוגמה על ידי הקמת בריכות חורף. בנוסף, יחידות צה"ל השונות מאמצות אתרים ארכיאולוגיים או היסטוריים לשימור. פעילות זו מעלה סוגיות סביבתיות לסדר יומה של היחידה, ומחזקת את ההבנה שמרחב פעילותה אינו מתקיים בחלל ריק. החיילים מבצעים פעולות פיזיות ואקטיביות לשימור האתרים, תוך חיבור לארץ, לאדמה ולמורשת באופן בלתי אמצעי. המעורבות במיזמים רותמת את המפקדים ללקיחת אחריות ארוכת טווח על השטח והטמעת פעילויות תחזוקה של האתרים בפקודות היחידה.

מיזם תל קדש שם היחידה: עוצבת הגליל (אוגדה 91)

שם המפקד: תא"ל עמיר ברעם
מטרת המיזם: טיפוח האתר הארכיאולוגי בתל קדש והנגשתו לציבור הרחב, וכן יצירת שינוי סביבתי מהותי באתר ובסביבתו הקרובה.

תמונה ימנית: מפקד האוגדה
וסגנו מובילים את הפעילות
בתל קדש.
צילום: רס"ן אלה מעוז

תמונה שמאלית: חזית מקדש
קדש. צילום: גיא סלעי

האוגדה קיבלה על עצמה את
האחריות לפעול להנגשת
המקום. **חיילי היחידה ניקו
את האתר והסדירו שביל
מטיילים**, במקביל נחשפו
החיילים לחשיבות שמירת
הטבע ולערכי הטבע והמורשת
שבאזור. נוכחותם המוגברת
של חיילים ומטיילים כאחד,
מסייעת בשמירה על המקום
ועל ניקיונו.

בקעת קדש נמצאת בחלקו המזרחי של הגליל העליון. את הבקעה מנקז נחל קדש, הניזון מכיוון עמק החולה. הבקעה והנחל קרויים על שמו של **תל קדש שבו שרידים של כ-5000 שנות התיישבות**, והבולטים מביניהם הם שרידים מהתקופה ההלניסטית והרומית. הממצא הבולט והחשוב ביותר הנו מקדש קדש, שגילו כ-1,800 שנה. בין השרידים ניתן לראות סרקופגים (ארונות קבורה) וכן **חזית מקיר מקדש המתנשאת לגובה 9 מטרים - היחידה שנותרה על תילה בישראל!** היום, מוכרז המקום כגן לאומי. למרות ייחודיותו וחשיבותו, האתר אינו מוכר בקרב המטיילים, וגם חיילי אוגדה 91 השוהים בקרבתו לעתים תכופות, אינם מודעים לערכי המורשת הייחודיים ולסיפור ההיסטורי עתיר השנים המסתתר בין החורבות.

שם המפקד: סא"ל דביר חבר
מטרת המיזם: לעודד את טיפוח ערכי הטבע והמורשת בשטחי האש של היחידה, ביניהם אישוש אוכלוסיית הצבי הארץ-ישראלי והנגשת בית הכנסת הקדום במרות.

מיזם "הצבי ישראל" לאישוש אוכלוסיית הצבי הארץ-ישראלי בשטח 100 שם היחידה: בסיס אימונים שטח 100

בתקופת המשנה והתלמוד תפס הגליל מקום מרכזי בקרב היישוב היהודי. שרידים רבים של בתי כנסת ומבנים מעוטרים פזורים באזור. חלקם נחפרו והם נגישים היום לקהל המבקרים, אך רובם עדיין לא. **שטח האש נמצא באזור ערכי הן מבחינה היסטורית וארכאולוגית, סמוך לחורבת קציון וחורבת מרות שבהם שרידי יישוב ובית כנסת מתקופת המשנה והתלמוד, והן מבחינה אקולוגית.** שלוש שמורות טבע מקיפות את הבסיס: נחל חצור, נחל דלתון ונחל דישון. שמורות אלו מתאפיינות במרחבים פתוחים של בתה ים-תיכונית, שהיא בית גידול של הצבי הארץ-ישראלי. צמצום בית הגידול בשל בנייה וכבישים מחד גיסא, וציד בלתי חוקי מאידך גיסא מביאים לצמצום משמעותי של מין זה.

תמונה ימנית: חיילת בפעילות בה נמצא מטבע בחפירות המיוחדות המלוות את עבודות השימור והתחזוקה של בית הכנסת חורבת מרות. צילום: אורי ברגר, רשות העתיקות

תמונה שמאלית: אוכלוסיית הצבאים בשטח האש נמצאת בסיכון כתוצאה מצייד בלתי חוקי בשטח. צילום: אמיר בן דב

היחידה תפעל להסדרת כניסת מטיילים לשטח ולמניעת כניסתם של ציידים המאיימים על המשך קיומה של אוכלוסיית הצבאים. כמו כן, **החיילים יעברו הכשרה ויסייעו במעקב וניטור אוכלוסיית הצבאים בשטח. בנוסף, פועלים חיילי היחידה לפינוי פסולת ולסילוק מפגעים משטחי האימונים, מנקים ומטפחים את האתר הארכאולוגי בחורבת מרות.**

מיזם גולני בעקבות ביצורי הברונזה* שם היחידה: מחנה שרגא - בסיס חטיבת גולני

שם המפקד: אל"ם שלומי בינדר
מטרת המיזם: חשיפת האתר הקדום תל יסף וממצאיו מתקופת הברונזה הקדומה, המצויים בסמיכות למחנה שרגא, תוך העמקת הזיקה של מפקדי המפח"ט וחיליה לערכי הסביבה.

מחנה שרגא מצוי מערבית לקיבוץ לוחמי הגטאות וצפונית לעיר עכו, וקרוי על שמו של סרן שרגא, שהיה איש פלמ"ח ונפל ביוני 1948 בקרב מול כוחות הצבא העיראקי בעמק הירדן. ממצאים ארכיאולוגיים מעידים על פעילות אדם במרחב כבר מתקופת הברונזה ועד לימי הממלוכים בארץ, אז הפך המקום לכפר דייגים ערבי. עם תחילת המנדט הוקם מוצב בריטי, שהוסב לבסיס חטיבת גולני לאחר קום המדינה. **היחידה ממוקמת על שרידי שכבת מצודה וחומה של עיר בצורה משנת 3,500 לפני הספירה.** עובדת היות האתר קרוב ליחידה ונגיש למשרתים בה תאפשר לממש את **הרצון להעמיק את הידע על אודות האתר באמצעות ביצוע חפירות ארכיאולוגיות. החיילים יסייעו בחשיפת ממצאי האתר.** טיפוחו של האתר יסייע ביצירת זהות מקומית בקרב משרתי היחידה, חיבור פרגמטי שלהם לערכי צה"ל ולרוח גולני.

משרתי היחידה ישתתפו בחפירות הארכיאולוגיות באתר בליווי והנחיית רשות העתיקות, תוך קבלת הסברים על הפעילות וקיום השתלמויות מפקדים, הכרת המורשת והדגשת חשיבות שימור העתיקות וחזוק הזיקה להיסטוריה. החיילים יבצעו פעולות להנגשת האתר להדרכה ולביקורים על ידי יצירת שילוט מתאים ופינות ישיבה, וכן ידאגו לאחזקה שוטפת ולניקיון במקום.

תמונה: קציני גולני על שרידי שכבת מצודה וחומה של העיר הברורה, עליהם ממוקמת היחידה. צילום: גיא סלעי

שם המפקד: סא"ל עדי תורג'מן
מטרת המיזם: צמצום השפעת הבסיס על המערכת הטבעית
 שסביבו ויצירת בסיס לקיימות בתוך המחנה.

מיזם קיימות במחנה נמרה

שם היחידה: מרחב 6410 מרת"ח - מחנה נמרה

תמונה ימנית: חיילי מרת"ח נמרה בהובלת מפקדם פורצים שביל
 תצפיות בהר נמרה הנמצא בשטח היחידה. צילום: טובית שמואלי

תמונה שמאלית: במרחב היחידה ריכוז ייחדי של רקפות
 מרהיבות, עוד אחד מערכי הטבע הייחודיים ביחידה.
 צילום: הדר עצמי ויצמן

**בשטח הבסיס התבצע סקר ערכי טבע ומורשת, תוצאותיו העלו
 כי מדובר באזור הראוי להיקרא "שמורת טבע". מתוך כך פעלו
 מפקדי היחידה וחייליה לפריצת שבילי טיולים. במסגרת המיזם
 נוקו מעברי בעלי חיים בגדר המערכת, וכן נעשו פעולות שימור
 בבית הכנסת העתיק של חורבת עמודים. נוסף לכך הרחיבו
 מפקדי הבסיס והחיילים את תחום אחריותם ובנו מארגזי
 תחמושת בשימוש חוזר תיבות קינון לציפורים. התיבות הוצבו
 בבסיס הקריה ובתחנת גלי צה"ל.**

מחנה נמרה, הסמוך לצומת
 גולני, הוא מהבסיסים הגדולים
 בישראל. בשטחו **מצויים ערכי
 טבע מוגנים מעולם החי והצומח
 ואף אתרים ארכיאולוגיים בעלי
 ערך רב**, שלשימורם יש חשיבות
 היסטורית וחינוכית רבה. מיקומו
 של הבסיס הופך אותו למסדרון
 אקולוגי חשוב בגליל התחתון
 המזרחי.

מיזם שומרים על השומרון* - האלות האטלנטיות שם היחידה: חטמ"ר שומרון

שם המפקד: אל"מ גלעד עמית
מטרת המיזם: טיפוח שמורת האלות האטלנטיות ויצירת תחושת אחריות לשמורה בקרב החיילים המשרתים במרחב, וכן שיפור פני השמורה ושימורה לאורך שנים.

חיילי החטיבה יהיו אחראים על השמורה, יבצעו בה פעולות טיפוח, ניקיון והסדרת שבילי מטיילים אליה, ופינוק ישיבה לטובת מבקרים. בנוסף, ייערך סקר צומח בהשתתפות החיילים להיכרות עם המגוון המצוי בשמורה ותיבנה כיתת לימוד פתוחה לשימוש החיילים והמבקרים בשמורה. נציגי המתיישבים מבתי ספר, מיישובים וגורמים נוספים ישתלבו בחלק מן המפגשים לטיפוח האתר.

חטיבת השומרון ממוקמת בסמוך לשכם, במרחב שבו כ-12 יישובים יהודים וכ-400,000 פלסטינים החיים בעיר שכם, ב-61 כפרים ובמחנות פליטים. במרחב יש שמורות טבע, אתרים היסטוריים, אתרי מורשת וארכיאולוגיה רבים. **בשמורת נבי איסמעיל מצוי ריכוז יוצא דופן של עשרות אלות ומקאם שנבנה עבור הנביא איסמעיל.** בסמוך לשמורה מצוי המעיין עין מח'נה - מעיין עמשא.

תמונה: נוף השומרון כפי שנשקף משמורת נבי איסמעיל. צילום: צליל לבין

שם המפקד: סא"ל עמיחי ביטון
מטרת המיזם: הנגשת אתרי טבע על ידי פריצה וסימון שבילים למטיילים, אימוץ וטיפוח מבצר הורקניה לרבות השתתפות בחפירות ארכיאולוגיות וקיום סקר להערכת מצב אוכלוסיית הבזים האדומים באזור.

מיזם דובדבן במדבר*
שם היחידה: דובדבן

הנגשת מסלול נחל אוג עליון על ידי פריצה, סימון וחנכת השביל למטיילים בליווי בית ספר שדה כפר עציון; השתלבות במאמצי שימור אוכלוסיית הבז האדום באזור על ידי סקר להערכת מצבה ולקביעת דרכי פעולה להמשך; ניקיון מבצר הורקניה והשתתפות בחפירות ארכיאולוגיות באתר.

תמונה: מפקדי וחיילי יחידת דובדבן סוקרים את מרחב היחידה ומחפשים בזים אדומים.
 צילום: יהושע כרמל

היחידה שוכנת בספר המדבר, אזור תפר בין הסביבה הים תיכונית לנופי המדבר, ובו אתרים מקראיים, נחלים בעלי חותם גיאולוגי ייחודי, אתרים ארכיאולוגיים והיסטוריים, כדוגמת מבצר הורקניה המצוי בראש כיפה מבודדת מעל בקעת הורקניה. בעבר נודעה מושבת קינון של בזים אדומים ונדירים במצוקים אשר מעל ואדי קלט. אזור ספר המדבר ניחן במוקדי עניין בעלי חשיבות שלא תמיד זוכים לתשומת הלב והטיפוח הראויים. מעורבות ושותפות חיילי יחידת דובדבן תאפשרנה טיפוח והנגשה של נחל אוג עליון, אתר נופי בלתי מוגנש כיום, סיוע בהערכת מצבם של מין נדיר שתועד במרחב בעבר והעמקת הידע על אודות מבצר הורקניה.

מיזם לשיקום ערכי הטבע, הנוף והמורשת בסביבת בא"ח צנחנים שם היחידה: בא"ח צנחנים, מחנה איתן

שם המפקד: סא"ל יואב ברונו
מטרת המיזם: העלאת המודעות לחשיבות השמירה על ערכי הטבע, הנוף והמורשת בכלל ובסביבת שטח האש של הבסיס בפרט, תוך יצירת בריכות חורף להעלאת המגוון הביולוגי ולאישוש בתי גידול בסכנת הכחדה. כמו כן, ביצוע התכנון לצמצום נזקי השריפות.

כחלק בלתי נפרד ממסלול ההכשרה יקבלו חיילי היחידה, בשיתוף מדריכי בית ספר שדה כפר עציון, מערכי תוכן בנושאי שמירת הטבע ויקיימו סיורי טבע ומורשת להכרת המרחב. **היחידה הקימה בריכת חורף ואתר טבע בנוסף, בוצע תכנון מחדש של פעילות מניעת השריפות בשטח האש על מנת לצמצם את נזקי השריפות תוך תשומת לב מיוחדת לאזורים בעלי רגישות אקולוגית גבוהה.**

בא"ח צנחנים ממוקם באזור השפלה הנמוכה, הנשלט על ידי בתה עשבונית ומאופיין בנוף פתוח, נטול עצים, בשיחים נמוכים ובעשבוניים. אלו מהווים בית גידול מועדף למינים רבים, חלקם נדירים או מצויים בסכנת הכחדה כגון עופות דוגרי קרקע, דבורים, זוחלים, ואף יונקים, כמו הצבי הארץ-ישראלי. בעבר נחשבו הבתות פחות מתצורות נוף אחרות ולכן נדחקו על ידי בינוי, חקלאות ויעור. **הבתות רגישות במיוחד לשריפות בעונת הקיץ בשל התייבשות הצומח העשבוני, סכנה ההופכת לחמורה יותר בסמוך לאזורי אימונים. בית גידול נוסף המצוי בסכנת הכחדה הוא בריכת החורף, שזהו גבול תפוצתו הדרומי. אולם היות והמודלים האקלימיים מראים כי המשקעים נודדים דרומה, הקמה של בריכת חורף מלאכותית יכולה לסייע לבית גידול ייחודי זה גם באזורים אלו.**

תמונה ימנית: מפקדי וחיילי בא"ח צנחנים פורצים שביל ומקימים אתר טבע.
צילום: עומר רוזננקס

תמונה שמאלית: בריכת החורף שנחפרה בבא"ח החזיקה מים במשך כל החורף ואף התגלו בה סרטנים המהווים התחלה של מערכת אקולוגית בריאה.
צילום: ירון רוזנטל

מיזם בשביל האוגדה והסביבה* שם היחידה: אוגדת עזה

שם המפקד: תא"ל יהודה פוקס
מטרת המיזם: שיפור מצבו של נחל בשור ואתריו ההיסטוריים, לצד העלאת מודעות המפקדים והחיילים לערכי הטבע, הנוף והמורשת שבאזור, תוך התכתבות עם תפישת "המרחב הקרוב".

מפקדי וחיילי האוגדה יפרצו שביל טבע שראשיתו ונקודת סיומו באוגדה. השביל יעבור באתרי מורשת ולאורכו ישוקמו מוקדים בעלי ערך סביבתי גבוה. עם השקת השביל החדש, יפעלו המשרתים באוגדה לטיפול, לתחזוקה ולשימור אתרי הנוף, המורשת והשביל עצמו, תוך למידת השטח, ביצוע הכשרות והדרכות מפקדים וסגלי חינוך. בנוסף, מערך הגנת הגבולות הכולל גששים ותצפיתניות, יסייע במניעת עבריינות ציד חיות בר.

האוגדה ממוקמת באזור הנגב המערבי, שטח מישורי וחקלאי ברובו. בסמוך למחנה מצוי נחל בשור, אגן ניקוז מרשים בעבור מספר רב של נחלים, **המהווה מוקד משיכה אטרקטיבי לאלפי מטיילים מדי שנה בשנה. חשיבותו האקולוגית של הנחל טמונה במגוון בתי הגידול המצויים בו ומאפשרים קיום מיני חי רבים.** הנוף הטבעי של נחל הבשור ובתי הגידול המגוונים מזמנים עולם חי עשיר, הסובל מאיומי ציד בלתי חוקי במרחב. בתרונות לס נהרסים בפעולות עיבוד חקלאי, ואפיקי נחל נשאבים למאגרי מים לצרכים מקומיים. המקטע השמור ביותר במצבו הטבעי בנחל נבחר למיזם, במטרה לסייע בשמירה על ערכי הטבע שבו והמשך תפקודו הטבעי התקין.

תמונה ימנית: מפקדי וחיילי אוגדת עזה פורצים שביל מטיילים בנחל הבשור לרווחת הציבור וחיילי היחידה צילום: יפתח מן

תמונה שמאלית: בפברואר נצבע מרחב היחידה באדום תודות לכלניות האדומות. צילום: צליל לבין

מיזם לשיקום וטיפול הקרקע, החי והצומח בבקעת תמנע שם היחידה: בית הספר לאיסוף קרבי, מחנה סיירים

שם המפקד: אל"מ ברק כהן
מטרת המיזם: שיפור המרחב הסביבתי של ביסל"ק תוך שילוב של טיפוח הקרקע, החי והצומח, וכן חשיפה והנגשה של אתרי טבע סמוכים לרווחת הציבור הרחב.

תמונה: מפקדי וחיילי היחידה
בהיכרות עם ה"בולבסים"
עליהם נרתמו לשמור.
צילום: סא"ל ארז סביון

במהלך המיזם שוקמה והורחבה החורשה בכניסה ליחידה, נשתלו בה עצים והוספו נקודות שתייה ליונקים ולעופות. כמו כן התקיים סיור לימודי שהתמקד בצפרות, ותוכנן שביל המטיילים לאתר הבולבוסים. בנוסף על כך, בהיותו בסיס ההכשרות של מערך הגנת הגבולות, נרתם ביסל"ק להעברת תכנים סביבתיים כבסיס למיזם התצפיתניו שנבחר להשתתף במיזמים של שנת 2017.

הבסיס נמצא בתחום שמורת טבע מסיב אילת, המייצגת את נופי המדבר הקיצוניים ביותר בישראל. סלעי הגרניט הכהים והתלולים יוצרים טופוגרפיה המקשה מאוד את התנאים עבור מיני הצומח והחי. הצמחייה דלילה ביותר ומופיעה בעיקר בערוצי נחלים. **סמוך לבסיס נמצא אחד האתרים היפים והמעניינים באזור - שדה הבולבוסים של נחל קידר - אבני גיר עגולות ונדירות המהוות ערך טבע מוגן.** נוסף על ייחודיותו הגיאולוגית של האזור, בהיותו מרוחק מאזורי פעילות אנושית, הפך למפלט אחרון עבור מיני בעלי חיים שנכחדו ממרבית הנגב (כגון שועל החולות). **החורשה הסמוכה לבסיס יכולה להפוך לנווה מדבר ולתמוך בהמשך קיומם של הציפורים ובעלי החיים.**

” וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים, אֶת-הָאָדָם;
וַיִּנָּחֵהוּ בֶגֶן-עֵדֶן, לַעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה.

(בראשית, פרק ב' פסוק ט"ו)

מיזם **מיזם בסיס כליאה 394**

ירגזים בקן | 57
צילום: אמיר עזר

מיזם **גלי צה"ל**

חצב על גג בסביבה עירונית | 56
צילום: עמיר בלבן

מיזם **מחנה אלון - מרכז חינוך והשכלה**

סחלב אנטולי | 55
צילום: צליל לבין

מיזם **אגד אחזקה צפון, מטא"מ בית הלל**

שלדג גמדי | 54
צילום: יורם שפירר

מיזם **ביסלמ"ח 828 - מחנה צור**

אירוס ירוחם הנפוץ בשמורת האירוסים
בסמוך לבית הספר למכ"ם | 60
צילום: עוזי פז

מיזם **קריית ההדרכה של צה"ל בנגב**

קריית ההדרכה | 59
צילום: גיא סלעי

מיזם **מקאס"ר - ביה"ס לגנשים**

עקבת צבוע | 58
צילום: גיא סלעי

העלאת מודעות במעגלים רחבים

צה"ל, ככור ההיתוך של החברה הישראלית, שבו עוברים מרבית בני הנוער בישראל במהלך מסלול חייהם, נושא על כתפיו אחריות חינוכית משמעותית וכבודת משקל. אחריות זו באה לידי ביטוי בתפיסה החיילית של "המפקד המחנך". במיזם פועלות יחידות אשר בשעריהן עוברים עשרות אלפי חיילים בכל שנה, מרקע ומאוכלוסיות שונים. בראייה ארוכת טווח, העלאת מודעות בקרב חיילים היום, תסייע בשינוי המציאות הסביבתית מחר ותעודד לקיחת אחריות כחיילים וכאזרחי העתיד במדינה.

מיזם פותחים חלון לנחל שניר שם היחידה: אגד אחזקה צפון, מטא"מ בית הלל

שם המפקד: רס"ן עובד גבאי
מטרת המיזם: חינוך חיילי הבסיס למעורבות ולאחריות סביבתית, הסדרת הגדה המערבית של נחל שניר ושיקום הצמחייה הטבעית.

המחנה שוכן בסמוך לנחל שניר, הסובל מריבוי מטיילים ונופשים אשר אינם מתחשבים בסביבה. באזורים מופרים, למינים פולשים, כמו קיקיון מצוי וצפצפה מכסיפה קל להתבסס. מינים פולשים הם מינים שאינם שייכים לבית הגידול, ואשר הובאו אליו על ידי האדם (במודע או שלא במודע). בשל סתגלנותם ועליונותם הם מתפשטים בקלות ומשתלטים על בית הגידול על חשבון דחיקתם של המינים המקומיים.

מטא"מ בית הלל יפעיל תכנית ארוכת טווח לשמירה על בית הגידול הטבעי של גדת נחל שניר שתכלול פעילויות חינוך והסברה עם פעילויות לשיקום השטח, בשיתוף גורמי הקהילה באזור, בראשם תלמידי בית הספר שניר. המיזם יכלול **פעילויות חקר בנושא איכות המים וגדת הנחל; סיורים מודרכים בסביבה; דילול הצמחייה הדומיננטית והסרת המינים הפולשים והסדרת מקטע הנחל לטובת הקהל הרחב.**

תמונה: שלדג גמדי.
צילום: יורם שפיר

מיזם ניחוחות ארץ ישראל בעברית* שם היחידה: מחו"ה אלון - מרכז חינוך והשכלה

שם המפקד: סא"ל דורית מעוז
מטרת המיזם: שיקום האזורים הפגועים על ידי חיילי המגמה ומפקדיה, תוך הפיכתם של אזורים אלו לאבן שואבת לימודית בשפה העברית, חיבור החיילים לסביבה ולערכי אהבת הטבע.

טיפול הסביבה המקומית שמזמנים נופי הגליל התחתון על ידי מיגור מינים פולשים, השבת אלונים וצומח ארצישראלי מקומי ודאגה לניקיון, לשם חיזוק זיקתם של החיילים לארץ ולהיכרות עם ערכי הטבע, לצד למידת השפה העברית ומונחים מעולם הטבע והסביבה הנבנית לימוד שדה והן בשביל מחבר לבוסתן שיוקמו על ידי החיילים.

תמונה ימנית: תא"ל (מיל') ברוך שפיגל ורס"ן עציון עמרוסי בתכנון הפרויקט אל מול נופי הגליל כפי שנשקפים מבסיס מחו"ה אלון. צילום: גיא סלעי
תמונה שמאלית: תורמוס ההרים. צילום: צליל לבין

היחידה ממוקמת על הר לבנים, מול הר חזון בגליל התחתון ובסמוך ליישוב מג'אר. באזור קיים מדרון חשוף ובו כמה מוקדים של מינים פולשים. בסיס צבאי זה המשתייך לחיל החינוך והנוער, שם לו למטרה להכשיר חיילים מאוכלוסיות ייחודיות, להעניק להם כלים לשילובם בצבא לשירות מיטבי ומשמעותי, ובחברה כאזרחים יצרניים ותורמים במדינת ישראל. **ישנה חשיבות להעלאת המודעות לשמירה על הטבע ולחיזוק הזיקה לתחום הגנת הטבע בקרב אוכלוסיות העולים החדשים ובני העדות הדרוזים והבדואים. חיבור המתגייסים הללו לארץ יעשה דרך אהבת הטבע ועשייה פיזית למען הסביבה המקומית.**

מיזם ליצירת ריאה ירוקה במבנה של גלי צה"ל שם היחידה: גלי צה"ל

שם המפקד: בח"ק ירון דקל
מטרת המיזם: הגדלת כושר הנשיאה של מבנה גלי צה"ל עבור חי וצומח אופייניים לרצועת החוף, והפיכתה של תחנת גלי צה"ל לשופר בנושאים סביבתיים במסגרת המיזם ומעבר לכך.

תמונה ימנית: מפקדי וחיילי היחידה בנו ומיקמו ארגזי קינון לדרורים, ירגזים וסיסים. צילום: גיא סלעי

תמונה שמאלית: היחידה מיקמה כוורת דבורים ביו-דינמית במסגרת הפיכת היחידה למרחב התומך אקולוגיה עירונית. צילום: גיא סלעי

הפיכתה של תחנת השידור של גלי צה"ל לבית גידול המתאים לצמחים ולחיות בר קטנות, וכך מאפשר את שגשוגן של אוכלוסיות בעלי חיים שעד עתה נדחקו מן העיר. במסגרת המיזם בוצעו תכנון אדריכלי וסיורים ללימוד נושא "הטבע העירוני". **השנה הוצבו על גבי המבנה אלמנטים סביבתיים, ובהם תחנות האכלה לצופיות ותיבות קינון לירגזים, ובתוך ארגזי תחמושת ישנים נשתלו גאופיטים ממינים שונים.** כיאה לתחנת שידור, הופקה פינה המוקדשת לפעילות המיזם והיא משודרת במסגרת התכנית "דקה ישראלית".

הנוף הטבעי של מישור החוף מורכב מחולות (דיונות), כורכר, חמרה ואדמת סחף. נוף זה מהווה מערכת אקולוגית ייחודית המכילה מגוון בתי גידול ועושר של מיני צמחים ובעלי חיים. **השילוב של האקלים הים תיכוני עם קרקע יובשנית, הביאו ליצירת מגוון גדול של מיני צמחים ובעלי חיים אנדמיים,** כלומר בלעדיים וייחודיים לישראל. משחר ההיסטוריה היווה מישור החוף מוקד להתיישבות ולפעילות אנושית. ההתפתחות הטכנולוגית, במיוחד במהלך מאה השנים האחרונות, איפשרה לאדם להתגבר על המכשולים הטבעיים באזור כמו הביצות והנחלים, מה שהעצים את לחצי הפיתוח והגביר את הצפיפות. **המטרופולין הלכה והתבססה ועמה הלכו ונעלמו בתי גידול, נקטעו מסדרונות אקולוגיים טבעיים, מינים רבים נדחקו ונעלמו וחלקם מצוי היום בסכנת הכחדה.**

מיזם ציפור על תיל שם היחידה: בסיס כליאה 394

שם המפקד: סא"ל ברק דנין
מטרת המיזם: להפוך את מרחב היחידה לסביבה ירוקה שתמשוך אליה בעלי כנף, לשוות לבסיס מראה של בית גידול טבעי ולהפוך את הכלואים שישתתפו במיזם, לסוכני שינוי הרואים בטבע ערך מרכזי.

תמונה ימנית: כלואות כלא 4 הפכו את מרחב הכלא לתומך אקולוגיה עירונית. צילום: גיא סלעי

תמונה שמאלית: גוזרים את הסרט וחונכים את הגינה עליה עבדו מפקדות וכלואות פלוגה 400. צילום: דו"צ

פיתוח והקמת תשתיות לטבע עירוני בתוך מתחם הבסיס בשיתוף הכלואים. פלוגה 400 היתה הראשונה לצאת לדרך. **המפקדות והכלואות של הפלוגה הקימו, בליווי אקולוג מקצועי, גינה אקולוגית המבוססת על צומח מקומי אופייני, והתקינו תיבות קינון ומתקני האכלה לציפורים.** הגינה ופינוט הישיבה שבה נבנו מפסולת צבאית בשימוש חוזר ובכך נוסף עוד ערך למיזם והוא מיחזור. העבודה בגינה הפכה לחלק מחיי היומיום של הכלואות, היא משפרת את מצב רוחן וחלקן מתארות כיצד העבודה בגינה הפכה עבורן לדרך חיים של ממש.

כלא 4 יושב בגבולות העיר ראשון לציון שבמישור החוף, חבל ארץ שבו מתגוררת כיום מרבית אוכלוסיית ישראל. לעיור הצפוף ולתשתיות הנלוות לו, השלכות מרחיקות לכת על המערכות האקולוגיות בכלל ועל אלו של אזור החוף בפרט. **בשנים האחרונות גוברת המודעות לחשיבות השמירה על המערכות האקולוגיות גם בתוך הערים,** ובמיוחד בהבטחת קיומם של בתי גידול בתוך מטרופולינים צפופים ורחבים. בעלי הכנף הם בין הנפגעים הישטנות דרמטית זו של בית הגידול. מתצפיות שנעשו בשטח הבסיס עולה כי לאזור מגיעים עשרות מינים של ציפורים: דרורים, צופיות ואף בזבז אירופי.

מיזם גשש שומר טבע* שם היחידה: מקאס"ר - ביה"ס לגששים

שם המפקד: סא"ל אימן ברגס
מטרת המיזם: חיבור מערך הגששים ומשפחותיהם לתבנית נוף מולדתם, למען רתימתם כשותפים פעילים בהגנה על ערכי הטבע, הנוף והמורשת.

הגששים פועלים לאורך גבולותיה של מדינת ישראל בגזרות הבט"ש השונות. עיקר תפקידו של הגשש הנו גילוי וזיהוי עקבות, איתור כיווני תנועה ותזמוני פעילות. לצד הפעילות המבצעית, חשוף הגשש לעולם החי העשיר של הטבע הישראלי, ולאיומים הניצבים בפניו כדוגמת ציד בלתי חוקי והברחות. שינוי התפיסה הצה"לית ביבשה הוביל להקמת מערך גבולות ובט"ש, שאליו הוכפף מערך הגששים בצה"ל. מערך זה משמש כיועץ מקצועי למפקדים וללוחמים בכניסתם לגזרות, על ידי זיהוי ואיתור עקבות ומטענים, וכן סיכול חדירות לשטח ישראל. נוכחות הגששים לאורך גבולות המדינה, **ערנותם והיכרותם המעמיקה עם הטבע והסביבה, יכולים לספק מידע רב ערך על אודות עולם החי ולסייע באיסוף מיד בתחומי שמירת הטבע הישראלי.** גשש שומר טבע מהווה הזדמנות לחיבור אוכלוסיית הגששים ומשפחותיהם לעולם שמירת הטבע והסביבה, לצד חיזוק הכשירות המבצעית על ידי היכרות טובה יותר עם מרחב הפעילות.

תמונה שמאלית: עקבת צבוע על הקרקע
ובמגדיר העקבות שהופק לטובת קורס הגששים.
צילום: גיא סלעי

תמונה ימנית: אנשי רשות הטבע והגנים
והגששים פועלים למען הטבע
צילום: גיא סלעי

בעקבות תכנית הכשרה שתקנה לגשש כלים מקצועיים בתחומי זיהוי וגששות בטבע, אשר תכלול היכרות רלוונטית עם תוכני שמירת טבע בצפונה של הארץ ובדרומה, **תחזוק הזיקה בין הגשש לגזרתו מעבר לפן המבצעי.** קשר רציף יישמר עם הגששים לצורכי העברת מידע ועדכונים מקצועיים, באמצעות קבוצות חדירה חברתית ובאמצעים נוספים, מה שיאפשר דיווח על ידי הגשש בזמן אמת על בעלי חיים ואירועים בגזרות השונות, ומסירתם לגורמים הרלוונטיים. הקשר בין מערך הגששים לגורמי האכיפה האזרחיים בשטח יחזק, פעילותם של הגששים תסייע בצמצום מספר הברחות ואירועי השוד של ערכי טבע, נוף ומורשת, וכן צמצום הפגיעה בערכי הטבע. בכל הכשרה ייערך אירוע משפחות חד-יומי לחיזוק הקשר וההשפעה במעגלים רחבים.

מיזם קריית הדרכה מקיימת בנגב שם היחידה: קריית ההדרכה של צה"ל בנגב

שם המפקד: אל"מ אבי מוטולה
מטרת המיזם: ליצור "קריית הדרכה מקיימת", שבה מערכת החינוך וההדרכה פועלת במסגרת תהליכי התכנון והניהול של היחידה למיתון ההשפעה על המערכת הטבעית ולשמירה על המגוון הביולוגי.

תמונה ימנית: ראש
ענף הדרכה בהשקיה
ראשונה של עצי הזית
המסמנים את תחילת
מקטע "שביל הטבע"
והנוף "שמהווה חלק
משביל המטיילים".
צילום: יובל דקס

תמונה שמאלית: חרדון
מדבר - דייר נוסף מדיירי
קריית ההדרכה. צילום:
אביעד בר

העלאת המודעות לנושאים סביבתיים כבר בשלב הכשרת היסוד ויצירת שיח סביב נושאים אלו. **במהלך כל שנה עוברים בקריית ההדרכה כ-70 אלף חיילים, אשר נחשפים לחשיבות השמירה על ערכי הטבע, הנוף והמורשת, גם ובעיקר במהלך פעילות צה"לית.** כמו כן, במסגרת המיזם **תוכנן שביל מטיילים היקפי שיהווה מקפצה לשיח מפקדים וחיילים בנושאים אלו.** נוסף לכך, התקיימו חפירות ארכיאולוגיות של טרסות עתיקות וניטע בוסתן של צומח המתאים לאזור.

הנגב, מהווה כ-60% מכלל שטחה של ישראל, ואוכלוסייתו מונה כ-8% בלבד. צפיפות האוכלוסין הדלילה והאקלים המדברי יוצרים **ריכוז של ערכי נוף וטבע, המתפרשים על פני שטחים גדולים ונרחבים, ובכך יוצרים רציפות גבוהה המאפשרת שימור המרחב האקולוגי הרחב.** אל אלו מצטרפים שרידים רבי שנים של תרבות אנושית מדברית. כל אלו הופכים את הנגב לבעל ערך תרבותי, נופי ואקולוגי חשוב מאין כמוהו. המרחבים האדירים של הנגב והנוף הצחיח, עלולים להטעות לחשיבה, כי המקום ריק וחסר משמעות. **שנים שימש הנגב כחצר אחורית עבור תופעות הלואי של הפעילות האנושית האינטנסיבית, המתרחשת במרכז הארץ.** כמו כן, **ראו בו מרחב אפשרי לפיתוח תשתיות גדולות.** כך התנקזו אל הנגב בסיסים רבים של צה"ל וחלק ניכר משטחי האש. אל מול ערכיו הייחודיים של הנגב מתגלים הקונפליקטים הסביבתיים, המחייבים ניהול ושיקול דעת שיאפשרו את קיומם ההדדי.

מיזם מ"כ שומר טבע - מפקדים לוקחים אחריות על סביבתם* שם היחידה: ביסלמ"ח 828 - מחנה צור

שם המפקד: אל"מ עמית פישור

מטרת המיזם: צמצום הקונפליקט בין צבא לטבע במרחב פעילות היחידה, לצד חשיפה לערכים סביבתיים וחשיבות השמירה עליהם, במסגרת ההכשרה למפקדי כיתות בח"ר.

מחנה צור מצוי בלב הטבע הדרומי הפראי באזור מישור ירוחם, בין הגבעות המדבריות של הר הנגב, ובסמיכות לשמורת חלמוניות ירוחם, נחל רביבים ושמורת האיריסים. בסביבה זו נוצרו הנחלים ירוחם, שועלים ורביבים. נחל רביבים חוצה את שכבות הסלע של רכס ירוחם ויוצר מפער צר שאורכו קילומטרים בודדים. איריס ירוחם, מין בלעדי לצפון הנגב והרי אדום, מתבלט בריכוזים גדולים בגבעות הגירניות של מישור ירוחם, ומתלווה לנוף הצומח האופייני של שיחים ובני שיח כמו יפרוק המדבר, לענת המדבר, מתן שער ועוד. **שטחי האימונים של מחנה צור חולשים על אזורים המוגדרים בערכיות גבוהה בהיבטי שמירת טבע.** קיימת חשיבות לבניית מתווה אימונים המתחשב בערכי הטבע ומוטמע במפת אימונים סדורה, הכוללת הנחיות ופקודות שתשולבנה בנוהלי השימוש בשטח. לצד זה, תחזוקת תחושת האחריות וההכרה בחשיבות האתרים הסמוכים באמצעות הסדרת שבילים, השתתפות בסקרים וסיורים המשלבים שיח ערכי חינוכי. יש חשיבות מיוחדת למתן כלים למפקדי הכיתות בהכשרתם לשמירה על הטבע, כלים שיוכלו להנחיל לפקודיהם, לשם חיזוק הזיקה לאהבת הארץ ולקחת אחריות אישית.

תיבנה מפת אימונים שבה ישולבו ערכי הטבע המקומיים להטמעת שגרת אימונים מתחשבים בסביבה, ועל פיה יתדרכו מפקדי האימון את החיילים לפני יציאה לכל אימון. כל אחד מגדודי היחידה יאמץ תא שטח מוגדר - שמורת חלמוניות ירוחם, נחל רביבים או שמורת האיריסים - שבו יובילו פעולות הדרכה והסברה לכלל המ"כים, לצד פעולות טיפוח ותחזוקה של שבילי המטיילים. מקטעי שבילי הליכה או ריצה ייסללו ויוצבו שלטים למבקרים.

תמונה: שמורת חלמוניות ירוחם שבסמוך ליחידה.
צילום: דוב קלעי

צבי ארץ ישראל. צילום: דוב קלעי

עקב עיטי דורס ציפור. צילום: אמיר בן דב

זהרון הדור. צילום: חגי נתיב

מקדש קדש. צילום גיא סלעי

חרדון סיני. צילום: רעי סגלי

